

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ
імені С. З. ГЖИЦЬКОГО****Факультет економіки та менеджменту****Кафедра публічного управління
та адміністрування****Допускається до захисту****„__” _____ 2021 р.****Зав. кафедрою _____****проф. Парубчак І.О.****ДИПЛОМНА РОБОТА****Студента ЛАГОЦЬКОГО РОМАНА ЮРІЙОВИЧА****на тему: «Удосконалення реалізації державної політики соціалізації
студентської молоді на сучасному етапі»****на присвоєння кваліфікації – магістра публічного
управління та адміністрування****Керівник роботи _____
(підпис)****доц. Гринишин Г.М.
(вчене звання, прізвище та ініціали)****Консультант _____
(підпис)****_____
(вчене звання, прізвище та ініціали)****Консультант _____
(підпис)****_____
(вчене звання, прізвище та ініціали)****Львів 2021**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	6
1.1. Соціалізація молодих людей як соціально-педагогічне явище державної політики.....	6
1.2. Сутність і форми студентської молодіжної соціалізації.....	12
1.3. Особливості реалізації молодіжної соціалізації у освітніх навчальних закладах.....	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ.....	27
2.1. Ключові поняття і підходи до їх визначення політики соціалізації молоді.....	27
2.2. Студентська молодь: об'єкт чи суб'єкт соціальної державної політики.....	34
2.3. Специфіка комунікативного оточення студентської молоді на сучасному етапі.....	39
РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА ДОПОМОГОЮ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	51
3.1. Соціологічні підходи удосконалення студентської молоді політичною діяльністю.....	51
3.2. Державна політична соціалізація сучасної студентської молоді.....	60
3.3. Рівень довіри сучасної студентської молоді до джерел політичної влади.....	68
РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНА ТА КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ.....	72
РОЗДІЛ 5. ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ.....	86
ВИСНОВКИ.....	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98

ВСТУП

На сучасному етапі функціонування соціально-економічних умов українського суспільства процес професійної соціалізації та життєвого самовизначення студентів набуває якісно нові характеристики. Вітчизняна система професійної освіти перебуває в активному пошуку інноваційних умов для професійної самореалізації особистості. Збільшення конкуренції на ринку праці загострює суспільну потребу у вирішенні проблеми професійної соціалізації студентів, що викликає необхідність у мотиваційній структурізації процесу життєвого самовизначення.

Перед студентами стоїть досить складне завдання адекватно і оперативно реагувати на динамічний розвиток ринку праці, експериментувати, отримати свободу діяльності. Вітчизняну систему професійної освіти слід розглядати як стратегічно важливу сферу людської діяльності і як соціальний інститут, що володіє можливостями активно впливати на процес професійної соціалізації студентства.

Значимість цього процесу зростає в міру просування суспільства по шляху розповсюдження інформації, технологічного і соціально-економічного прогресу. Мотиваційна структура даного процесу являє для нашого дослідження найбільший інтерес, бо ми виходимо з того, що професійна соціалізація, будучи, з одного боку, процесом внутрішньо-особистісним, будучи, з іншого боку, частиною більш е великого соціального процесу, що відбувається в суспільстві, має цілеспрямований характер, а значить, обумовлений певною системою потреб особистості і має певну мотиваційною структурою, яка визначає напрямок і інтенсивність професійної соціалізації студентів.

Професійна соціалізація в будь-якій дослідницької парадигмі розглядається лише як частина більш глобального і глибокого за своїми характеристиками і способам впливу на особистість соціального процесу: життєвого самовизначення. Бо рішення проблеми професійної соціалізації

завжди пов'язано з особливостями становлення особистості, формуванням її світосприйняття, світобачення, становленням системи життєвого сенсу, формуванням життєвих планів і визначенням життєвих стратегій. Таким чином, проблема професійної соціалізації студентів потребує спеціального вивчення, а її рішення має виключно важливе значення для сучасного суспільства, що і визначає актуальність теми роботи.

Однак, трансформаційні процеси в українській вищій освіті обумовлюють необхідність продовження вивчення сучасного стану процесу професійної соціалізації і визначення нових завдань, що стоять перед навчальним закладом в даному напрямку.

Мета дослідження - аналіз особливостей процесу професійної соціалізації студентів у вищому навчальному закладі. Для досягнення даної мети в даному дослідженні вирішувалися наступні завдання:

1. Охарактеризувати соціалізацію людини як соціально-педагогічної явище.
2. Проаналізувати сутність і форми професійної соціалізації;
3. Розглянути особливості професійної соціалізації у ВНЗ;
4. Провести соціологічний експеримент процесів професійної соціалізації студентів у ВНЗ;
5. Запропонувати методичні рекомендації щодо організації професійної соціалізації студентів у навчальному закладі.

Об'єктом дослідження є особливості професійної соціалізації студентів 1-5-х курсів. Предметом дослідження є процесуальні характеристики професійної соціалізації, її умови та результати. Гіпотеза дослідження: припущено, що особливості професійної соціалізації студентів вищого освітнього закладу формуються в результаті діяльності вищого навчального закладу (навчання і надання умов для позанавчальної зайнятості, участі в житті навчального закладу і факультету).

Теоретико-методологічні основи дослідження. Як методологічна основа роботи використовувалися загальнонаукові методи теоретичного та

емпіричного пізнання соціальної реальності, а також наукові концепції, теорії вітчизняних і зарубіжних дослідників. В роботі використовувалися принципи системного і структурно-функціонального підходів. Для збору і аналізу емпіричного матеріалу використані конкретні соціологічні методи: анкетування, вторинний аналіз даних соціологічних досліджень. Емпірична база дослідження. Як джерела соціологічної інформації було використано:

1. Матеріали монографій, науково-практичних конференцій, наукові статті, що містять дані з проблем професійної соціалізації, оцінці якості освіти, функціями навчального закладу.

2. Матеріали спеціального соціологічного дослідження «науково-практична і професійна спрямованість студентів навчальних закладів» і тест Макпартленда-Кунна проведена автором в 2016 році (опитування студентів НУ ОП, вибірка 35 осіб).

Практична значимість роботи полягає в тому, що положення і висновки даного дослідження можуть бути використані для організації управлінської діяльності в сфері вищої освіти, зокрема для формулювання стратегії навчального закладу в сфері професійної соціалізації студентів, визначенні перспективних напрямків роботи щодо вдосконалення системи оцінки якості освіти.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

1.1. Соціалізація молодих людей як соціально-педагогічне явище державної політики

Соціалізація людини є важливою ланкою в збереженні стабільності суспільства, і соціалізується роль освітніх інститутів визнається практично всіма дослідниками. Соціалізація відноситься до тих процесам, з яких люди навчаються ефективно діяти в соціальних групах, це процес розвитку, що триває протягом усього життя людини [34, ст. 397] .

Освіта, також як і світогляд, ідеологія, політика, будучи об'єктивними характеристиками мікросередовища по відношенню до індивіда, персоніфікуються особистістю і стають для неї детермінантами діяльності. Процес утворення і виховання являє собою одну з сторін соціального розвитку молоді. Деякі дослідники навіть пропонують розглядати освіту в цілому як «соціалізацію в спеціально організованому середовищі». Проблема соціалізації привертала увагу багатьох фахівців в загальній, віковій та соціальній психології, які вивчали різні аспекти і механізму цього процесу.

Однак і в соціології дана тема обговорювалася протягом усього її історії і особливо в ХХ столітті. Одна з перших теорій була запропонована Г. Тардом, який спробував описати процес соціалізації з точки зору наслідування в ході соціальної взаємодії. Г. Тард виділяв три основних соціальних процесу: повторення (наслідування), протилежність (опозиція) і пристосування (адаптація). Нові покоління, за його думку, не тільки освоюють і повторюють соціальний досвід, а й вводять нові зразки поведінки, пізніше стають традиціями. Зв'язок соціалізації з освітою і вихованням була вказана ще Е. Дюркгеймом. Цілі і засоби виховання, вважав він, повністю підпорядковуються

вимогам суспільства, відповідно, основне завдання соціалізації - прилучення індивідів до ідеї «колективного свідомості» і підпорядкування їх біологічної природи громадським інтересам і соціальним потребам.

Розглядаючи людину як сукупність суспільних відносин, К. Маркс пов'язує розвиток окремої людини з розвитком і впливом оточуючих його людей, а соціальне середовище вважає і умовою і результатом людської діяльності. Тобто, людина не просто пасивно пристосовується до середовища, а й змінює її і самого себе, виробляючи в собі нові якості і перетворюючи самих себе. Психоаналітична теорія розглядає соціалізацію як рефлексію органічних потреб і формування зразків поведінки, підлеглих вимогам культури (над- Я). Неминучі конфлікти культури і несвідомих прагнень людини призводять до вироблення захисних механізмів, сублімації інстинктів і можливим невротичним станів. Досягнення компромісу між вимогами культури і потребами людини є, по Фрейду, важливим завданням суспільства, можливості вирішення якої він, втім, оцінював вельми песимістично.

На відміну від З. Фрейда, Е. Фромм вважав, що суспільство здійснює не тільки функцію придушення, а й функцію творення особистості. Він вводить поняття «суспільного характеру», розуміючи під ним «ядро структури характеру, властиве більшості представників даної культури, в протигагу індивідуальному характеру, завдяки якому люди, належать одній і тій же культурі, відрізняються один від одного» [42, ст.141]. Поняття соціального характеру тісно пов'язане з процесом соціалізації.

У процесі життєдіяльності людина, по Е. Фроммом, виявляється пов'язаним зі світом двояким чином:

1. Прибрати і споживати речі.
2. Встановлюючи відносини з іншими людьми (і з самим собою).

Перше він називає процесом асиміляції, а друге - процесом соціалізації. Обидві форми є відкритими, а не обумовленими інстинктами, як у тварин. Соціалізація може не тільки формувати позитивні якості людини, але і сприяти його деструктивної поведінки в силу неможливості реалізувати потреби

людини в даній культурі, і феномену відчуження і деперсоналізації.

В результаті можна виділити п'ять форм орієнтацій, за допомогою яких людина співвідносить себе зі світом і відповідних характерів особистості: мазохізм (рецептивний тип), садизм (експлуатує), деструктивізм (накопичувальний), конформізм (ринковий) і любов (продуктивний тип).

П. Сорокін вводить поняття «соціального простору» і розглядає зв'язок панівної системи цінностей з нормами поведінки, що важливо для вивчення процесу соціалізації. Крім того, він створює свою, як він її називав, неопозивістською моделлю соціалізації (соціальної інтеграції). В рамках цього процесу він виділяв три важливі чинники [56, ст. 66]:

1. «Космічно-географічна» соціалізація індивідів: клімат, територія і т.д.
2. «Біолого-фізіологічна» соціалізація: основні інстинкти і стимули, які змушують людину вступати в численні взаємодії.
3. «Психологічна» соціалізація: навіювання, наслідування, емоційно-інтелектуальні контакти і т.п.

Дещо відрізняється від традиційних поглядів на соціалізацію точка зору прихильників символічного інтеракціонізму. Як джерело механізму соціалізації прихильники інтерактивного підходу виділяють ситуацію спілкування і взаємодії людини з навколишнім світом. Соціальна природа індивіда формується в процесі комунікації в первинній групі (Ч. Кулі) або під впливом установок «значущих інших» (Дж. Мід). Однак, якщо більшість соціологічних теорій розглядають соціалізацію просто як процес, в якому люди засвоюють необхідне ними для того, щоб вижити в суспільстві (наприклад, культуру, рольові очікування), символічні інтеракціоністи сприймають її як більш динамічний процес, що дозволяє людям розвивати здатність мислити, розвивати її характерним для людини способом.

Крім того, соціалізація представляється не тільки односпрямованим процесом отримання автором інформації, а й динамічним процесом формування і пристосування інформації до своїх власних потреб. Прихильники етно-методичного напрямку (М. Спайер, Р. Макей і ін.) вважають, що

«соціалізація є процес придбання навичок взаємодії» і, отже, необхідно досліджувати, як ці здібності отримуються і застосовуються в повсякденності реального світу.

Людина (навіть якщо він дитина) - не пасивна істота, а активний учасник власної соціалізації, оскільки має здатність міркувати, винаходити, отримувати знання. Соціалізація - двосторонній процес і етно-методологія відновлює значення взаємодії дорослих і дітей, заснованого на навичках інтерпретації, як предмета дослідження.

У сучасній західній соціології найбільш впливовими визнаються роботи Т. Парсонса, який розглядав соціалізацію як одного з засобів підтримки соціальної рівноваги; концепція соціалізації Дж. Дьюї, що спирається на філософію прагматизму; теорія пізнавальної соціалізації Ж. Піаже; «Критична теорія соціалізації» Ю. Хабермаса; дослідження процесів психосоціального розвитку людини протягом всього життєвого циклу Е. Еріксона і теорія Е. Фромма, який вивчав механізми взаємодії психічних і соціальних факторів в процесі становлення особистості [63, ст. 40].

Т. Парсонс і Р. Бейлз розглядають соціалізацію в рамках теорії соціальної дії і соціальних систем. При цьому вони використовують деякі поняття, введені З. Фрейдом (наприклад, імітація, ідентифікація і т.д.), але вкладають у них дещо інший сенс. Імітацію вони розцінюють як процес, за допомогою якого внаслідок взаємодії з соціальним об'єктом засвоюються специфічні елементи культури, особливі знання, вміння, символічне поведінка. Але імітація не передбачає ніякого тривалого відносини з моделлю або відносин солідарності.

Що стосується ідентифікації, то вона розуміється дослідниками як інтерналізація цінностей моделі, і являє собою процес соціального навчання. Ступінь ідентифікації визначається характером прихильності до іншого - специфічною або дифузійною, нейтральною або емоційною і т.д. (тому особливе значення ряд вчених надає соціалізації в сім'ї).

Т. Парсонса цікавило, як норми і цінності соціальної системи передаються в рамках цієї системи акторам. Соціалізація розуміється їм як

консервативний процес, в якому потреби диспозиції (самі у чому формуються суспільством) встановлюють зв'язок між дитиною і соціальною системою, а остання забезпечує кошти для їх задоволення. Оскільки цінності і норми, прищеплений в дитинстві, мають, як правило, узагальнений характер, вони не готують людини до різних специфічних ситуацій, з якими він стикається протягом життя, тому необхідний досвід специфічної соціалізації в ході всього життя.

Таким чином, соціалізація, по Т. Парсонса, передбачає конформність і певну пасивність системи особистості в процесі інтерналізації. Р. Мертон запропонував ряд ідей, що стосуються соціалізації молоді в нестабільному суспільстві, де культурні норми різних груп можуть широко варіюватися і навіть конфліктувати, а структура можливостей розходиться з нормативною структурою. Соціалізацію він розглядає як процес прийняття або неприйняття людиною цінностей, дотримання норм або відхилення від них.

Німецькі соціологи досліджують процес соціалізації у взаємозв'язку з процесом «персоналізації», оцінюючи соціалізовану особистість з точки зору формування її індивідуальності. Так, Ю. Хабермас створює «Критичну теорію соціалізації», згідно з якою, лише частина особистості (а саме її соціальна сторона) схильна до процесу соціалізації. Інша ж частина дозволяє індивіду критично ставитися до елементів соціальної середовища, що заважає людині самостверджуватися. Самоствердження особистості зв'язується з умовами не соціального середовища, а індивідуального життя [2, ст. 34].

Ненасильницька соціалізація, по Ю. Хабермас стає можливою внаслідок взаємодії особистості із соціальним середовищем, усвідомлення особистістю необхідності повного розвитку своїх здібностей і потенцій. П. Бергер і Т. Лукман зазначають, що сутність і зміст соціалізації визначаються соціальним розподілом знання. В процесі первинної соціалізації конструється перший світ індивіда, йому притаманне особливе якість стійкості, що пояснюється неминучістю взаємозв'язку індивіда з його найпершими значущими іншими. Характер вторинної соціалізації залежить від статусу пов'язаної з нею системи

знання, в рамках символічного універсуму в цілому.

Для встановлення і підтримання логічності (послідовності і узгодженості) вторинної соціалізації передбачається використання концептуальних процедур, інтегруючих різні системи знання. В процесі вторинної соціалізації засвоюється, як правило, інституційний контекст. При вторинній соціалізації ролі характеризуються високим ступенем анонімності, тобто вони досить віддалені від їх індивідуальних виконавців. Вчителям не треба бути значущими іншими, пишуть П. Бергер і Т. Лукман, вони – інституційні функціонери, формальним призначенням яких є передача соціального знання. Що стосується неуспішної соціалізації, то вона в деяких випадках може бути результатом гетерогенності соціалізуючого персоналу.

Л.С. Виготський погоджуючись з Е. Дюркгеймом в тому, що виховання носить соціальний характер, підкреслював суб'єктивність особистості в процесі її виховання, і писав, що дитина, в кінцевому рахунку, виховується сам. Самостійна діяльність індивіда, завдяки якій він пізнає і перетворює навколишній світ, змінює і його самого.

А.В. Мудрик, характеризуючи соціалізацію молоді в сучасному суспільстві, пропонує виділяти кілька рівнів факторів, впливають на даний процес:

- Мегафактори - космос, планета, світ, які в тій чи іншій мірі через інші групи факторів впливають на соціалізацію всіх жителів Землі;

- Макрофактори - країна, етнос, суспільство, держава, які впливають на соціалізацію всіх, хто живе в певних країнах (цей вплив опосередковано двома іншими групами факторів);

- Мезофактори - регіон, СМК, субкультури, тип поселення, тобто умови соціалізації великих груп людей;

- Мікрофактори - сім'я, сусідство, групи однолітків, релігійні організації, виховні організації, мікросоціум (двір, квартал, поселення).

Сам же процес соціалізації А.В. Мудрик представляє як складається з чотирьох елементів: «стихійної соціалізації людини у взаємодії і під впливом

об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер і результати якої визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями; щодо спрямовується соціалізації, коли рішення держави впливають на життєвий шлях тих чи інших вікових груп (визначення обов'язкового мінімуму освіти, термінів служби в армії), щодо соціально контрольованої соціалізації (виховання) і більш-менш свідомої самозміни людини, має просоціальний, асоціальний або антисоціальний вектор, в відповідно до індивідуальних ресурсами і відповідно чи всупереч об'єктивним умовам життя» [15, ст. 38].

На думку Т. Шибутані, соціалізація - безперервний процес комунікації, в ході якого «новачок» вибірково вводить в свою систему поведінки ті шаблони, які санкціоновані групою. Оскільки він засвоює конвенційні значення і символи, він з більшою легкістю може брати участь в різних колективних підприємствах. Кожен комунікаційний канал, який стає йому доступний, вводить його в дещо інше символічне оточення.

Таким чином, більшість дослідників розглядають соціалізацію як результат взаємодії особистості і соціального середовища. Ознаками успішної соціалізації, здійснюваної багатьма соціальними інститутами, є: придбання соціальної компетентності та ідентичності, що забезпечують здійснення статусних переходів, поява соціальної активності, бажання і можливостей для інтеграції в соціум. На основі досвіду соціальної взаємодії формуються основні регулятори поведінки: цільові і ціннісні орієнтації, норми, уявлення, установки, самосвідомість, самооцінки і т.д.

1.2. Сутність і форми студентської молодіжної соціалізації

Диверсифікація поняття «професійна соціалізація» обумовлена тим, що саме через професійну освіту і трудову діяльність відбувається передача накопиченого досвіду і відтворення трудових відносин, відбувається входження людини в світ професійної діяльності, оновлюється соціально-професійна структура суспільства. Численні дослідження показують, що соціалізація має складну природу, різноманітні форми, однією з яких є професійна соціалізація.

Інтерес до вивчення професійної соціалізації вченими різних наукових напрямків (психології, філософії, акмеології, культурології та педагогіки), що дозволяє досліджувати різні аспекти професійної соціалізації, підкреслює суспільної значущості проблеми дослідження [21, ст. 57].

Професійна соціалізація формує потенціал успішного включення індивіда в процес трудової діяльності і підтримки високого рівня професійної мобільності протягом усього життя. При нормальному процесі професійної соціалізації в суспільстві забезпечується наступність у передачі від покоління до покоління професійних установок і ціннісних орієнтацій, професійних навичок і вмінь, майстерності, здійснюється поступове «входження» людини в професійне життя. На процес соціалізації особистості впливають соціальні інститути. Перш за все, це інститут професійної освіти. Професійна соціалізація обумовлена тим, що саме через професійну освіту і виробничу діяльність відбувається передача раніше накопиченого досвіду і відтворення на практиці трудових відносин і способів дій. З приводу класифікації форм професійної соціалізації в науковій літературі можна зустріти різні точки зору.

Різноманіття класифікацій форм соціалізації є наслідком відмінності в підходах дослідників до цієї проблеми, наприклад, відмінності критеріїв, покладених в основу класифікацій. Загальноприйнятим є підрозділ соціалізації за характером організації і наявності цілеспрямованості діяльності на дві основні форми: пряму і непряму.

Однак у науковій літературі можна зустріти й інші назви зазначених форм соціалізації - явна і прихована форма, спрямована і ненаправлена форма, навмисна і ненавмисна форма, цілеспрямована і стихійна соціалізація. Такі форми проявляються і в професійній соціалізації, яка може бути стихійною (непрямою) і цілеспрямованою (прямий), ці форми професійної соціалізації діалектично переплітаються, хоча між ними і існують серйозні відмінності.

В процесі прямої професійної соціалізації зміст придбаних індивідом орієнтацій носить завжди явно виражений професійний характер. Такі, наприклад, уявлення про професію, про установи, які готують фахівців у цій

галузі, про діяльність різних установ, підприємств, в яких працюють володарі даної професії, відомості про професійну придатність, про сутність професійної культури [3, ст. 112].

Пряма професійна соціалізація включає придбання професійних знань, специфічних для певної професійної середовища. Основним методом прямої професійної соціалізації є спеціально розроблена система засобів впливу на людину, з тим щоб формувати його відповідно до «соціального замовлення» суспільства на особистість певного типу, професіонала в сфері своєї діяльності.

До методів також відноситься професійне навчання і професійний досвід. Спрямованість прямої професійної соціалізації зумовлена також характером існуючих суспільних відносин. Індивід, який виступає як об'єкт, є в той же час суб'єктом суспільної і професійної активності, творцем нових професійних форм. Пряма професійна соціалізація здійснюється через професійне навчання, підвищення кваліфікації, перепідготовку, через самоосвіту, спрямоване на підвищення свого професійного рівня, а також через участь людини в різних заходах, пов'язаних з його професією, в процесі яких людина сама проявляє свою професійну активність.

Одним з важливих способів прямої професійної соціалізації є професійне виховання - процес свідомо організованого, планомірного і цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку особистості, що розвивається з метою формування у неї певних понять, ціннісних орієнтацій, принципів, соціальних установок і підготовки її до активної професійної діяльності.

Непряма соціалізація передбачає як би «автоматичне» виховання певних соціальних і професійних навичок у зв'язку з постійним перебуванням індивіда в безпосередньому професійному оточенні. Непряма професійна соціалізація включає отримання знань, думок, позицій, досвіду, поведінкових намірів, які самі по собі професійними, але впливають на подальше отримання специфічних професійних знань і на професійну поведінку в майбутньому.

До основних методів непрямої професійної соціалізації можна віднести міжособистісну передачу, участь в різних гуртках, організаціях, вплив засобів

масової інформації та ін. Непряма соціалізація здійснюється через механізми, які не потребують від людини прояви активності. Л.П. Буєва зазначає, що в процесі безпосереднього спілкування людей відбувається обмін діяльністю, уміннями, навичками, а також результатами діяльності, матеріалізовані в культурі, в результаті спілкування людей відбувається своєрідний «перенесення» і засвоєння різноманітного досвіду, в результаті чого здійснюється зміна структури і сутності взаємодіючих суб'єктів [48, ст. 152].

У нашій країні професійна соціалізація протягом багатьох десятиліть здійснювалася в вирішальною мірою через першу форму, спираючись на цілеспрямований процес суспільного виховання. Трудове виховання поряд з іншими напрямками входило в виховний процес підростаючого покоління, здійснюваний соціальними інститутами.

Посилаючись на дослідження психологів, Д.В. Ольшанський розширює наведену вище класифікацію. Він виділяє три основних системи соціалізації, які, можуть розглядатися як форми соціалізації. Перша - система цілеспрямованої соціалізації, яку створює суспільство, і друга - система так званої стихійної соціалізації. Ці форми цілком відповідають прямої і непрямой соціалізації. Важливим, є виділення Д.В. Ольшанським такої форми соціалізації, як самовиховання людини.

З огляду на, що процес професійної соціалізації - це процес двосторонній, що припускає активну участь самої людини в засвоєнні професійних знань, умінь і цінностей, що базується на адекватну самооцінку своїх вчинків, досягнень і чіткої постановки перед собою нових, більш складних завдань, ця форма професійної соціалізації цілком має право на співіснування і набуває останнім часом велике значення, враховуючи зростання кількості інформації, комунікацій і змін в суспільстві.

В деякій мірі близькі позиції у визначенні форм соціалізації у Д.В. Ольшанського і В.А. Цвик, який своєю класифікацією теж робить акцент на прямий і непрямой соціалізації і на самовихованні. Розглядаючи професійну соціалізацію як професіоналізацію у вузькому сенсі слова, вчений виділяє три

форми професійної соціалізації:

- Професійне формування, формування професійних якостей (професіоналізація, здійснювана об'єктивно, в силу включеності людини в соціальні процеси;

- Пов'язані з соціально-професійною структурою суспільства);

- Професійне виховання (аспект професіоналізації, який пов'язаний з доцільною діяльністю держави в цілому або певних соціальних інститутів з професійного розвитку і професійній підготовці особистості);

- Професійне самовиховання (коли сама людина бере активну участь у засвоєнні професійних знань, умінь і цінностей) [55, ст. 180].

Грунтуючись на критерії, пов'язаному з результативністю соціалізації, на ступеня освоєння соціальних норм, в науковій літературі дослідники виділяються успішна, нормативна, відхилена, примусова, реабілітаційна, передчасна форми соціалізації; неповна і часткова, одностороння, актуальна і неактуальна соціалізація, адекватна і неадекватна; обмежена і нескінченна, загасаюча і розвивається соціалізація.

Так, наприклад, В.Г. Харчева виділяє дві форми соціалізації: адаптацію та інтеграцію. На думку К.В. Рубчевського, основними формами соціалізації людини є інтеріоризація як процес запозичення із зовнішнього середовища певних відомостей, їх засвоєння в якості знань, умінь, норм, зразків поведінки, цінностей і соціальна адаптація. Процес ресоціалізації особистості розглядається як різновид інтеріоризації (вимушену інтеріоризацію в дорослому житті [64, ст. 12].

Відповідно, правомірно говорити про професійну адаптацію, інтеграції та інтеріоризації. П. Бергер і Т. Лукман виділяють первинну і вторинну форми соціалізації, хоча слід зазначити, що в українській науковій літературі традиційно прийнято розглядати первинну і вторинну соціалізацію як етапи загального соціального процесу. Слідуючи міркувань П. Бергера і Т. Лукмана, можна сказати, що первинна форма професійної соціалізації спрямована на освоєння міжособистісних ролей і відносин, вторинна - соціальних і

професійних ролей і відносин, і є «придбання специфічного рольового знання, коли ролі прямо або побічно пов'язані з поділом праці».

У дослідженнях Л.Я. Авер'янова професійна (інтелектуальна) соціалізація представлена як форма спеціальної соціалізації. Як форм власне професійної соціалізації (за характером взаємодій індивіда з навколишнім соціальним середовищем) Л.Я. Авер'янов пропонує розглядати початкову (ранню) і продовжену (зрілу) професійну соціалізацію, що нагадує т поділ Т. Лукманом і П. Бергером соціалізації на первинну і вторинну форми. Початкова професійна соціалізація, на думку Л.Я. Авер'янова, полягає в первісній орієнтації в різних сферах праці, виникненні та формуванні професійних намірів, професійне навчання як освоєння базових основ обраної професії, включення в систему виробничих і соціальних відносин. Ця форма має переважно адаптивний характер взаємодії індивіда з професійним середовищем.

Характер протікання продовженої професійної соціалізації залежить від результативності початкової стадії і асоціюється з виконанням або невиконанням очікувань від придбання професії, формуванням індивідуального стилю професійної діяльності. Якщо людина «переважно задоволений» виконанням очікувань, пов'язаних з його професійною працею, то подальший процес взаємодії індивіда з представниками обраної професійного середовища набуває яскраво виражений інтеграційний характер.

В результаті такої взаємодії індивід, освоює певну професію, перетворюється в носія обраної професії, представника професійної групи, здатного в рамках даної професії до доцільного зміни свого професійного середовища. За швидкістю проходження і тривалості Л.Я. Авер'янов пропонує виділяти швидку, повільну, прискорену і нескінченну соціалізацію. Наприклад, в дитячому віці, коли темпи загальної соціалізації найвищі, професійна соціалізація, швидше за все, має повільну форму, так як відбувається досить повільне накопичення професійно-трудова знань.

У період юності професійна соціалізація набуває швидку і навіть прискорену форму, так як в цей час індивід вибирає професію, отримує

професійну освіту і входить в професійне середовище. У деяких випадках повільна професійна соціалізація характеризує уповільнені темпи споживання знання і загального розвитку індивіда, пов'язані з його недостатнім фізичним розвитком [6, ст. 44].

Важливими для дослідження форм професійної соціалізації, є класифікації, запропоновані С.П. Іваненкова. Залежно від того, в дії з якими об'єктами, явищами і процесами розвивається і соціалізується індивід і покоління (по соціальному середовищі), він виділяє три форми соціалізації: речова, соціальна та інформаційна. Актуальність даної класифікації для професійної соціалізації бачиться в тому, що в даний час соціалізуючу роль традиційних інститутів професійної соціалізації знизилася, зате зросла роль середовища, створюваної інформаційними потоками, ЗМІ та комунікаціями, комп'ютерним спілкуванням, що не завжди позитивно впливає на формування професійної мотивації майбутніх фахівців. За характером історичного моменту

С.І. Іваненко виділяє традиційну, новітню, мобілізаційну і перехідну соціалізацію, яка відповідає, на думку автора класифікації, соціального процесу в нашій країні. Відображення цих класифікацій в формах професійної соціалізації очевидно, так як характер і стан професійної соціалізації безпосередньо залежить від розвитку політичного та соціально-економічного процесу в суспільстві. Наприклад, А.В. Морозова в своїх дослідженнях розглядає такі види професійної соціалізації, як кризова, прискорена, примусова. З огляду на роль освіти в соціальному процесі, при аналізі форм соціалізації і професійної соціалізації можна не звернути увагу на класифікації форм соціальної діяльності, пов'язаних з освітою.

В основі запропонованої М.М. Пахомовим класифікації форм соціалізації - «ступінь розвиненості та інституційної оформленості соціальної практики». На його думку, в той чи інший історичний момент в суспільстві буде домінувати або формальну освіту (поряд з іншими формами інституційної соціалізації), або неформальна соціалізація. Соціалізація, оформлена в освіту та інші інститути, характерна вже для суспільства з розвинутою і оформленою

соціальністю [12, ст. 90]. Форма соціалізації, як справедливо зазначає С.П. Іваненко, історично мінлива, в різні історичні періоди можна виділити домінуючу для даного історичного моменту життя даного соціуму форму і норму соціалізації. Тому стосовно професійної соціалізації, можна сказати, що в ранньому суспільстві домінував неформальний тип професійної соціалізації, який реалізувався структурами повсякденності, побутовим взаємодією людей в простих і неспеціалізованих акціях спільного проживання.

Трудові навички, професійні знання і виховання індивід отримував в сім'ї, успадковував професію батька. Сьогодні при збереженні неформального типу професійної соціалізації (сім'я, соціальна і професійне середовище) переважає інституційна форма, формальну освіту, представлене різними соціальними інститутами. За цілями і об'єктам освоєння елементів культури С.П. Іваненко виділяє як першу історичну форму соціалізації соціальну адаптацію, яка поділяється на три напрямки, або рівня, - навчання, виховання і власне освіту.

Загальну і вищу професійну освіту вчений розглядає як найважливіший фактор, що забезпечує успішну соціалізацію, але в той же час як дві різні форми соціалізації. Він вказує на те, що «функціонально ці два рівня і виду освіти спрямовані і реалізують різні цілі соціалізації». Загальна освіта покликана забезпечити соціальну адаптацію нового покоління. У свою чергу, вищу професійну освіту реалізує зовсім іншу мету і форму соціалізації - професіоналізацію.

Дана точка зору знайшла відображення в дослідженнях професійної соціалізації Л.Е. Пробст. Можна в повній мірі погодитися з ученим, який виділяє в якості основних форм професійної соціалізації професіоналізацію та професійну адаптацію, що є етапом професіоналізації. Професійна адаптованість виражається як прийняття професійних норм і реакція на ті соціальні очікування, з якими зустрічається кожен індивід [23, ст. 77].

Адаптаційна поведінка характеризується сформованістю професійних уявлень, успішним прийняттям рішень (вибір професії, вибір навчального закладу), проявом ініціативи і ясним визначенням власного майбутнього

(сформованість особистісного і професійного плану, планування кар'єри), готовністю до виконання професійних ролей.

Таким чином, проаналізувавши різні точки зору фахівців, можна зробити висновок, що професійна соціалізація, будучи базовою формою загального процесу соціалізації, в значній мірі успадковує її форми. Форми власне професійної соціалізації, як і загальної соціалізації, визначаються особливостями соціально-економічної, політичної ситуації розглянутого періоду, його місця в розвитку цивілізаційного процесу, залежать від умов, цілей, можливостей, об'єктивних характеристик соціуму, агентів професійної соціалізації та багатьох інших факторів. Певний тип суспільства неминуче формує своєрідні і адекватні йому форми професійної соціалізації, необхідні для відтворення самого суспільного організму і його економічної структури.

1.3. Особливості реалізації молодіжної соціалізації у освітніх навчальних закладах

Освіта являє собою єдність двох різних процесів: соціалізації та індивідуалізації особистості. Як частина соціалізації освіти часто розглядають як засіб вбудовування зростаючої людини в загальне для всіх життєвий простір, освоєння правових норм, норм спілкування, прийнятих цінностей, тобто всього того, що дозволило б людині жити і працювати продуктивно. Індивідуальний ефект освіти забезпечується шляхом створення засобів для усвідомлення людиною своїх сильних і слабких сторін і вибору свого життєвого шляху. Ця єдність соціалізації та індивідуалізації особливо чітко проявляється в системі вищої освіти [31, ст. 45].

При вивченні навчальних закладів соціалізації необхідно враховувати, що ми маємо справу з вторинної соціалізацією, яка пов'язана з необхідністю придбання молодими людьми специфічного рольового знання, і впливом цього процесу на соціальне життя міста, регіону, створенням єдиного соціокультурного простору, тобто освіти є частиною більш широких процесів

соціалізації та інкультурації особистості. Освіта активно впливає на професійне становлення особистості, так як в процесі освіти особистість збагачується, стимулюється більш інтенсивна діяльність з професійного визначення. Система зовнішнього впливу на людину при виборі професії (в нашому випадку - навчального закладу, факультету та спеціальності) зараз існує тільки на мікрорівні (як правило, це сім'я, рідше - друзі).

Професійно-орієнтаційна та консультаційна робота, перевірка на професійну придатність за фізичними та психологічними критеріями існує лише для вузького кола професій. Тому, найчастіше, вже в системі освіти відбувається інтеграція знань, яка в свою чергу, активізує суб'єктивні переваги індивіда, послідовність його рішень про вибір професії. Вплив системи освіти на закріплення професійних орієнтирів відбувається найбільш цілеспрямовано в порівнянні з іншими інститутами професіоналізації.

Формування професійних якостей студента у навчальному закладі передбачає поступову зміну пізнавальної діяльності професійної, з відповідної зміною потреб, цілей, засобів, дій і результатів. Складність цього процесу полягає в протиріччях між системним використанням знань у професійній діяльності та їх розрізненістю в навчальному процесі (окремі курси і дисципліни, зв'язок між якими для студента не завжди очевидна), а також між формами організації навчальної діяльності та формами професійної діяльності фахівця. Крім того, студенти ще не беруть участь у вирішенні реальних завдань, що виникають в умовах виробництва, і їх головною метою є оволодіння способами і прийомами навчальної діяльності. Тому у студентів молодших курсів ставлення до майбутньої професії не носить ще вираженого характеру і відповідно мало впливає на розвиток професійної свідомості. Потім, з придбанням професійних знань, у студентів формується певне ставлення до майбутньої трудової діяльності та виражене професійне самовизначення.

Зміни особистості відбуваються під впливом різномірних чинників. Крім організованого зовнішнього впливу важливу роль відіграє діяльність, спілкування і саморозвиток людини. Будь-який студент відчуває почергове або

одночасне соціальне впливання декількох соціальних інститутів (найбільш значимі з них сім'я і інститут освіти), але є ще й середовище оточення, соціально-культурний контекст, який визначає успішність соціалізації та індивідуалізації особистості.

Соціалізується роль навчального закладу не зводиться тільки до змісту освіти, вона передбачає ще й певну орієнтацію на майбутнє соціальне становище і професію, адаптацію до середовища навчального закладу. При цьому на специфіку соціалізації в тому чи іншому навчальному закладі впливають як внутрішні, так і зовнішні умови. До зовнішніх умов можна віднести політичну і соціально-економічну обстановку в країні і регіоні, престижність або недостатню престижність вищої освіти взагалі, громадська думка про даний навчальний заклад, інфраструктуру міста і т.д. Ці фактори певною мірою визначають ставлення студентів до свого навчального закладу, спеціальності, викладачам і отримується утворення [47, ст. 134].

До внутрішніх факторів належать: викладацький склад, його професійний рівень і комунікативні здібності, соціально-психологічний клімат в колективі, матеріально-технічна база навчального закладу, методичне забезпечення навчального процесу, студентський контингент і т.д. На зовнішні фактори вищого освітнього закладу впливати важко, на внутрішні – в певною мірою можливо, хоча і тут зовнішнє середовище може перешкоджати такому впливу.

Найближчим кругом формального і неформального спілкування у навчальному закладі є навчально-педагогічний колектив. У Я. Нечаєв підкреслює таку його особливість як гетерогенність в її граничній формі - бінарної: в одному колективі з'єднані дві групи з різними позиціями: викладачі і студенти. Однак, якщо в макроструктуру навчальних закладів освіти ми бачимо принаймні дві самостійні і різнорідні підгрупи, то серед учнів проявляється інше властивість - гомогенність цілого ряду ознак [58, ст. 14].

Така особливість студентської групи як однорідність вікового складу (різниця у віці зазвичай не перевищує 4-5 років) зумовлює вікове схожість інтересів, цілей, психологічних характеристик, сприяючи згуртуванню групи.

Крім того, студенти, які надійшли на одну і ту ж спеціальність часто мають схожі професійні інтереси і рівень культури.

Поведінка людей в групі може істотно відрізнятись від індивідуального, за рахунок підпорядкування груповим нормам і цінностям. Студентська група, штучно створена деканатом, вже протягом перших місяців формує власні «правила гри», по відношенню до своїх учасників, студентам інших відділень, викладачам, керівництву факультету і т.д. Як і в будь-якій групі, ми можемо спостерігати в ній відносини лідерства, конформізму і нонконформізму, наслідування, змагання, проявляються не тільки в навчальній діяльності.

Однією з особливостей студентської групи є тимчасовий (зазвичай 5 років) характер її існування і, відповідно, членства в ній окремого індивіда. П. Штомпка вказує на варіативність поведінки людей в початковий період, середній фазі і під час, близьке до закінчення терміну в ситуації, коли тривалість нормативно обмежена. За думку П. Штомпки, «очікувані тривалості», як і всі соціальні правила, істотно впливають на мислення і дії соціальних виконавців. Зазвичай, якщо передбачається, що тривалість соціальних зв'язків, членства в групі або статусу буде велика, то люди стануть сприймати їх більш серйозно, присвячувати їм більше часу, енергії, емоцій і т.д.

Подібне розходження щодо навчальної діяльності та взаємин в колективі можна спостерігати у студентів 1, 3 і 5 курсів. Крім структурних правил, що стосуються тривалості, існують множинні нормативні очікування, розраховані на швидкість протікання визначених процесів (наприклад, запропонований термін навчання в університеті), тому студент, який не зумів завершити навчання протягом 56 років, зазвичай викликає у однокурсників подив [7, ст. 110]. Раніше вважалося, що основне виховний вплив на студентів надають спеціально створені для цих цілей адміністративно-суспільні організації (наприклад, інститут кураторів, студентський профспілок) і кафедри. Вони дійсно чинили прямий вплив на студентство, однак прямий вплив у вихованні часто слабкіше, ніж непряме.

Велике значення в соціалізації і оптимізації освітнього простору має соціокультурне середовище. Її роль важко переоцінити, особливо для іногородніх студентів, адже навчальних закладів середовище на весь період навчання стає для них «другим будинком». Крім того, освітня середовище не тільки формує професійну етику майбутніх фахівців, але і в якійсь мірі компенсує негативні наслідки попередніх етапів соціалізації. Це особливо актуально для нинішньої ситуації, коли багато суспільні цінності істотно деформовані.

Вступ до навчального закладу тягне за собою не тільки зміна способу життя і соціальної обстановки, але і стереотипів навчання: зменшується поточний контроль, змінюються критерії оцінок, більш часто виникає необхідність самостійно приймати рішення, справлятися з різко зростаючій у час сесії навантаженням. Далеко не всі молоді люди на перших порах здатні раціонально організувати свою роботу. Перша ж сесія змушує студентів переоцінити рівень своїх знань, відмовившись від шкільних уявлень. Змінюються в порівнянні зі школою і відносини з викладачами.

Також досить гостро в перший рік перебування у навчальному закладі постає питання розподілу вільного часу і виробітку стилю навчання. Таким чином, вимушена самостійність і відповідальність молодого людини є характерною особливістю процесу навчальних закладів соціалізації. Однак, в сфері освіти функціонують не тільки навчальні колективи, а й суспільно-політичні організації, наукові асоціації, виробничо-трудові об'єднання, аматорські, мистецькі та спортивні групи, чий вплив на соціалізацію окремого студента може бути досить значним.

Вищий навчальний заклад зацікавлений у відповідності освітніх програм вимогам ринку праці і забезпеченні якомога більш повного і ефективного засвоєння цих програм учнями. Однак, сам освітній процес у навчальному закладі поряд з аудиторними формами діяльності передбачає істотний обсяг самостійної роботи студента, і рівень цієї роботи відбивається на кінцевому результаті. Тобто при однаковій навчальній програмі ступінь підготовленості

випускників до практичної діяльності може досить сильно варіювати. В підсумку випускник може розглядатися як продукт навчальних закладів соціалізації, але лише як носій засвоєної їм освітньої програми, що знаходить вираз в системі особистісних та професійних якостей [14, ст. 218].

Як правило, саме з допомогою навчання у вищій школі молодь досягає необхідної для професійної діяльності компетентності, освоює норми професійної субкультури (особливості професійної діяльності, «кодекс честі» корпоративна культура і т.д.), підвищує свої адаптаційні можливості. На стадії професійної освіти може спостерігатися і криза професійного вибору (зазвичай в перший і останній рік професійного навчання), сумніви в його правильності. За рідкісним винятком ця криза долається зміною навчальної мотивації на соціально-професійну.

На навчальних етапах професійного розвитку студента відбувається формування творчого потенціалу, соціально-психологічної та професійної культури фахівця, збагачується і уточнюється потребуєчо-мотиваційна структура професійної спрямованості. Професійна орієнтація в галузі освіти включає також формування здатності до професійного самовизначення, самоаналізу, до аналізу професії і професійних проблем.

Успішна соціалізація в навчальному закладі є першим кроком в професійної діяльності і побудові подальшої кар'єри. Тому проблема оцінки ефективності даного процесу є однією з досить важливих не тільки для окремо взятого навчального закладу, а й для регіону і країни в цілому. Підводячи підсумок чолі, відзначимо, що більшість дослідників розглядають соціалізацію як результат взаємодії особистості і соціального середовища. Ознаками успішної соціалізації, здійснюваної багатьма соціальними інститутами, є: придбання соціальної компетентності та ідентичності, що забезпечують здійснення статусних переходів, поява соціальної активності, бажання і можливостей для інтеграції в соціум. На основі досвіду соціальної взаємодії формуються основні регулятори поведінки: цільові і ціннісні орієнтації, норми, уявлення, установки, самосвідомість, самооцінки [29, ст. 60].

Професійна соціалізація, будучи базовою формою загального процесу соціалізації, в значній мірі успадковує її форми. Форми власне професійної соціалізації, як і загальної соціалізації, визначаються особливостями соціально-економічної, політичної ситуації розглянутого періоду, його місця в розвитку цивілізаційного процесу, залежать від умов, цілей, можливостей, об'єктивних характеристик соціуму, агентів професійної соціалізації та багатьох інших факторів.

В період навчання у навчальному закладі студенти адаптуються до нових умов навчання і життя і проходять вторинну соціалізацію, частиною якої є професійна соціалізація. Вона передбачає придбання професійного досвіду, прийняття остаточного рішення про правильність вибору професії, оволодіння стандартами і цінностями професійного співтовариства. На ці процеси можуть впливати як внутрішньо-навчальні освітні фактори (навчальний і викладацький колектив, матеріально-технічна база навчального закладу, методичне забезпечення навчального процесу), так і зовнішні умови (політична і соціально-економічна обстановка в країні і регіоні, престижність вищої освіти і певних груп професій та ін.).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНИЙ ПІДХІД ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

2.1. Ключові поняття і підходи до їх визначення політики соціалізації молоді

Існує безліч підходів до тлумачення терміну «молодь», в основі яких лежать: біологічні, психологічні, історичні, соціокультурні та економічні підстави.

Молодь - це особлива соціально-вікова група, що відрізняється віковими рамками і своїм статусом у суспільстві: перехід від дитинства і юності до соціальної відповідальності. Деякими вченими молодь розуміється як сукупність молодих людей, яким суспільство надає можливість соціального становлення, забезпечуючи їх пільгами, але обмежуючи в можливості активної участі в певних сферах життя суспільства. Вікові рамки, що дозволяють відносити людей до молоді, розрізняються в залежності від конкретної країни.

Нижня вікова межа молоді встановлюється між 14 і 16, верхня - між 25 і 30 роками і навіть пізніше. Молодь - покоління людей, що проходять стадію соціалізації, засвоюють, а в більш зрілому віці вже засвоїли, освітні, професійні, культурні та інші соціальні функції.

Відповідно до основ державної молодіжної політики України на період до 2025 року «молодь» - це соціально-демографічна група, що виділятимуться з урахуванням вікових особливостей, соціального стану і характеризується специфічними інтересами і цінностями. Ця група включає осіб у віці від 14 до 30 років, а в деяких випадках, визначених нормативно-правовими актами України і суб'єктів України, - до 35 і більше років, які мають постійне місце проживання в Україні або які проживають за кордоном (громадяни України та співвітчизники) [33, ст. 120].

Практично в кожній з вище зазначених трактувань поняття «молодь» нерозривно пов'язане з віком. А чи так це? Пропонується прийняти за основу, допущення, що молодь – це суб'єкти суспільства, що знаходяться у фазі активного самовизначення. Вони приймають знання, досвід, смисли і зміст дорослих - тобто тих, хто в достатньою мірою самовизначився, реалізувався, утвердився, відбувся.

У попередні історичні періоди розвитку суспільства, питання самовизначення перед людиною виникав найчастіше один раз. І в різні століття воно вирішувалося по-різному: в залежності від роду занять сім'ї, стану, географічного місця народження людини, і так далі. Науково-технічний прогрес і цифрова трансформація задали інший вектор самовизначення. Сучасна людина за своє життя багато разів повертається до питання самовизначення. Для кого-то поштовхом до самовизначення стає внутрішньо бажання розвиватися, а для кого-то повернення до самовизначення - це вимушений захід для того щоб зберегти конкурентоспроможність на ринку праці.

Оскільки, в даній роботі пропонується розглядати університет як найкраще з можливих просторів особистісного і професійного самовизначення людини, то в контексті такого університету, до категорії «молодь» може бути віднесений людина в будь-якому біологічному віці. Даний підхід перегукується з положеннями в №273 від 29.12.2012 «Про освіту в Україні» - де закріплено забезпечення права на освіту протягом усього життя відповідно до потреб особистості, адаптивність системи освіти до рівня підготовки, особливостям розвитку, здібностей та інтересів людини.

Термін «безперервна освіта» вперше був сформульований в 1968 році в матеріалах генеральної конференції ЮНЕСКО. З середини 1970-х років ідея безперервної освіти знаходить підтримку в багатьох країнах і стає домінуючим вектором освітніх реформ. Прихильники концепції безперервної освіти вважали цей процес драйвером соціального, політичного, економічного культурного розвитку країн [70, ст. 19].

Існує три базові напрями безперервної освіти:

1. Освіта впродовж усього життя (life-long learning education);
2. Освіта дорослих (adult education);
3. Неперервна професійна освіта (continuing vocational education and training).

Процес особистісно та професійного самовизначення в рамках університетського середовища схоже на поняття «освіта впродовж усього життя», яке включає в себе:

- Навчання довжиною в життя - тривалість якого, дорівнює тривалості життя людини. Інакше кажучи, людям необхідно продовжувати вчитися, постійно поновлювати своє навчання, засвоєння умінь і навичок;

- Навчання шириною в життя - охоплення навчанням різних сторін життєдіяльності людини, вдосконалення не тільки його професійних навичок, а й інших важливих і цікавих для нього видів діяльності;

- Самомотивація до навчання - означає, що людина свідомо прагне розвиватися інтелектуально і підвищувати рівень своїх знань, щоб мати можливість зайняти конкурентоспроможну позицію на ринку праці.

Але в чому ж відмінність? Крім освіти протягом усього життя процес самовизначення має на увазі під собою індивідуальну траєкторію, яка поєднуватиме в собі професійні і особистісні складові. Ще одним з ключових понять даної роботи є термін - молодіжна політика.

Молодіжна політика, по суті, існувала завжди, виступаючи своєрідним засобом відтворення і наступності соціальної структури суспільства і домінуючою в суспільстві ціннісно-нормативної системи шляхом соціалізації нових поколінь. Практика останніх десятиліть переконливо доводить, що в швидко змінюваному світі стратегічні переваги будуть у тих держав, які зможуть ефективно розвивати і продуктивно використовувати інноваційний потенціал розвитку, основним носієм якого є молодь [46, ст.13].

Державну молодіжну політику слід розглядати як самостійний напрям діяльності держави, що передбачає формування необхідних соціальних умов

інноваційного розвитку країни, що реалізовується на основі активного взаємодії з інститутами громадянського суспільства, громадськими об'єднаннями та молодіжними організаціями.

Незважаючи на наявність в нашій країні великої кількості молодіжних об'єднань і організацій, в тому числі і політичної спрямованості, серед них вкрай мало об'єднань, створених самою молоддю для реалізації власних інтересів. В умовах тоталітарного режиму була створена єдина централізована система соціалізації дітей і молоді в суспільстві, яка здійснювалася «передавальними пасами» національних партій.

Громадські молодіжні об'єднання і організації вкрай обмежені в ресурсах, а значить, неминуча боротьба за освоєння виділених коштів у державного джерела фінансування. Ще однією негативної особливістю їх діяльності (як і у випадку з політичними партіями) є те, що формально вони були створені для досягнення тих чи інших благих для молоді цілей. Реально їх діяльність спрямована зовсім в інше русло і далека від декларованої.

У даній ситуації ВНЗ, маючи інтелектуальні ресурси матеріально-технічної бази, а так же, будучи, канал формування спільності інтересів учнів може виступити основним суб'єктом молодіжної політики в окремо взятому регіоні. Одним з базових процесів навчального закладу представляється процес комунікації. Молода людина розглядається як учасник комунікаційного процесу, тобто в основному з точки зору своєї здатності уявити особисте знання в тій формі, в якій це знання може бути відчужене, тобто в формі інформації. Важливо вміння, сприйнявши інформацію, перетворювати її в своє особисте знання. Особистість як істота соціальне, може удосконалювати свій особистісний потенціал тільки в умовах обміну інформацією [50, ст. 99].

Особливістю використання комунікації в сфері освіти є те, що воно означає не тільки процес передачі інформації, але і інформаційний обмін. Відомо, що комунікація є основою взаємодії, тому, як тільки мова заходить про комунікації, під цим розуміється взаємодія. По-друге, комунікація, як спілкування, базується на взаємному обміні інформацією, що передбачає

взаємодія між партнерами і наявність зворотного зв'язку. По-третє, комунікація є процес, який характеризується зміною в часі.

Комунікативне середовище ВНЗ - це простір, де може здійснюватися підготовка творчого, активного, вільного людини, який орієнтований в своєму житті на високі досягнення, на загальний успіх оточуючих його людей, організацій, спільнот. Таким чином, всі види навчальної та позанавчальної діяльності повинні бути спрямовані на розвиток комунікативної складової.

Освітнє середовище навчального закладу створює комунікативний простір, в якій розкривається особистісний потенціал кожного студента. Таким чином, освітнє середовище навчального закладу для студентів ця умова розвитку особистісного потенціалу, оскільки в умовах комунікації студент виступає автономним і саморегульованим суб'єктом активності, надають цілеспрямовані зміни в зовнішньому світі і поєднує стійкість до впливу зовнішніх обставин і гнучке реагування на зміну зовнішніх і внутрішніх ситуацій. Протягом деякого періоду система вищої освіти зберігала деяку інертність і продовжувала випускати фахівців, яких, на жаль, уже не очікувала проста і зрозуміла кар'єрна траєкторія в тій чи іншій промислової галузі. Зараз мета вищої освіти полягає не в тому, щоб видати готового фахівця, а в тому щоб запустити всередині кожного студента процес самовизначення, як особистісного, так і професійного.

Молодіжна політика в університеті - це не окремий блок, в компетенцію якого входить соціальна допомога, захист та івент-заходи. Молодіжна політика повинна пронизувати всі сфери діяльності навчального закладу і бути обов'язковою компетенцією кожного фахівця включеного безпосередньо в освітній процес або відноситься до адміністрації навчального закладу. Проведений експертне опитування показало, що абсолютна більшість фахівців, включених в освітній процес, в силу об'єктивних причин (високе навантаження) або суб'єктивних причин (є управління соціальної та молодіжної політики, студентів та інші суб'єкти студентського самоврядування, в чій повноваження входить реалізація молодіжної політики) не ставлять перед собою завдання по

реалізації молодіжної політики в відношенні студентів [68, ст. 32].

Сталий розвиток і соціальна відповідальність - впровадження цих складових в свою роботу має стати приводом для включення кожного співробітника університету в процес реалізації молодіжної політики. Процес вищої професійної освіти не повинен обмежуватися передачею знань і наданням соціальної допомоги студентам в даний період їх життя. Перед системою вищої освіти варто більш серйозне завдання - створення умов для самовизначення за допомогою реалізації молодіжної політики в навчальному закладі. Комуникативне середовище - це безліч нервових закінчень, через які проходять інформаційні сигнали і ми всі, адміністративний апарат навчального закладу, створюємо комуникативні канали для реалізації молодіжної політики. Приходячи в університет, молодий чоловік потрапляє в принципово нове середовище, в корені відрізняється від системи середньої загальної освіти. Тут інші правила, а головне зовсім інші цілі і завдання освітнього процесу.

Українська система середньої загальної освіти була більшою мірою орієнтована на процес особистісного самовизначення кожного учня. З введенням ЗНО принципово змінилися підходи до середнього загальної освіти та вимоги до його продукту - випускнику школи. Протягом тривалого періоду учень школи засвоює колосальний обсяг знань - і його завдання укласти ці знання по полицках. Це базис.

Університет повинен стати каталізатором, що запускає процес самовизначення в тій чи іншій професійній області і студент повинен вибрати яка з полицок стає основною - де його *hard skills*, а на які він буде ставити свої *soft skills*. Але це зовсім не означає єдиність і незворотність зробленого вибору. У навчальному закладі людина вчиться вставати на позиції самовизначення і може робити це не раз за своє життя [4, ст. 11].

Згідно з дослідженнями для сучасних студентів характерні типові проблеми, пов'язані з самовизначенням:

- Несамостійний вибір вищого навчального закладу. Тому ні внутрішньої переконаності в тому, що студент вибрав «свою» спеціальність, студент не

впевнений, що буде працювати по спеціальності, його цікавлять не знання і досвід, а навчальний освітній диплом. Відповідно до цієї проблемою ми пропонуємо простору додатковості, діяльності, які студент обирає і в яких він зацікавлений.

- Розчарування в обраній спеціальності. Це обумовлено особистісними причинами, серед яких і особливості дорослішання. Відповідно до цієї проблеми пропонується психологічний простір, що повертає студентів в реальні масштаби їх життя, в плани рішень і виборів.

- Студент переоцінює свої можливості, вступаючи на ту чи іншу спеціальність, і «не тягне» навчання. Сьогодні є різні технічні способи підвищити ефективність навчання. Простору супроводу допомагають вирішити цю проблему.

- Невміння спілкуватися з людьми. Студентське співтовариство відбраковує тих, хто не приймає, а часто навіть не розуміє, загальні «правила гри», норми. Цю проблему можна вирішити, створивши простір горизонтальних зв'язків, які прояснюють норми і правила.

- Нездатність знайти вірний баланс між своїми хобі і навчанням, проблеми зі здоров'ям. Рішення: Простору соціальної підтримки.

- Жорстка траєкторія навчання. Рішення: Збільшення ролі додаткової освіти та індивідуальної освітньої траєкторії.

Звернемо увагу на те, що люди, обдаровані певними здібностями, часто не реалізуються саме в силу того, що їх особистісних ресурсів не вистачає на нормальну соціальну адаптацію, вони занадто зайняті своїм покликанням, їм не вистачає сил на соціальну адаптацію, тому вони потребують середовищі, толерантною до їх особливостей, тобто в середовищі, що допускає індивідуальну мінливість. Це середовище може забезпечуватися тільки деякою оптимальною пропорцією присутності вже визначилися людей і визначаються. Подання та вивчення такої пропорції дає ще одну підставу для розуміння молодіжної політики [11, ст. 39].

2.2. Студентська молодь: об'єкт чи суб'єкт соціальної державної політики

В енциклопедичному словнику «соціологія молоді» сказано, що суб'єктність молоді - це характеристика молоді як активної сили в відтворенні суспільства і його зміну. Дійсно, молодь має значний потенціал: мобільність, ініціативність, сприйнятливість до інноваційних змін, новим технологіям, здатність протидіяти негативним викликам.

На сьогоднішній день 78 суб'єктів України мають базові закони в сфері державної молодіжної політики, а ось відповідного національного закону немає. У 2014 році Кабінетом Міністрів України був прийнятий нормативний акт «Основи державної молодіжної політики України на період до 2025 року», який визначив основні поняття пов'язані з молодіжною політикою, але не відображає суб'єктно-об'єктних відносин в даній сфері. Виходячи із зазначеного вище нормативного акту молодь, а відповідно і студенти швидше є об'єктом молодіжної політики, ніж її активними учасниками - тобто суб'єктом [24, ст. 397].

Виходячи з законодавчої практики суб'єктів України затвердили і реалізують державну молодіжну політику в рамках регіонального законодавства, до суб'єктів молодіжної політики можна віднести:

- Громадян України віком від 14 до 30 років;
- Регіональні дитячі та молодіжні громадські об'єднання;
- Філії, представництва та інші структурні підрозділи міжнародних і українських дитячих і молодіжних громадських об'єднань;
- Виконавчі і представницькі органи влади різного рівня;
- Інші юридичні і фізичні особи, які беруть участь в реалізації державної молодіжної політики.

Молоді громадяни беруть участь у формуванні та реалізації державної молодіжної політики в Україні, за допомогою реалізації суспільно значимих ініціатив, членства в діяльності молодіжних парламентів (звернень до законодавчих ініціативами в органи законодавчої влади регіонального та національного рівня), участі в роботі молодіжних, дитячих громадських

об'єднань, а також в інших формах реалізації молодіжної політики.

Екстраполюючи дане розуміння суб'єктності молоді на студентське середовище ми можемо зробити висновок, що суб'єктність студентів в реалізації молодіжної політики університету проявляється в їх участі в діяльності органів громадського самоврядування вищого навчального закладу (профспілкова організація, об'єднана рада навчаються, студентська рада), творчих об'єднань, наукових співтовариств, організації наукових і інших суспільно значущих заходів, реалізації громадського самоврядування в гуртожитках, кураторства студентів молодших курсів і так далі.

Так само суб'єктність студентів проявляється в інформаційному полі, вони стають ініціаторами створення і активними учасниками офіційних груп факультетів та інститутів в соціальних мережах, а так само неофіційних груп таких як «підслухати в університет» https://facebook.com/overhear_tsu (кількість учасників 15 694 людини).

В ході аналізу активності студентів в інформаційному полі був проведено порівняльний аналіз офіційних груп факультетів у Facebook, який показав, що найбільший чисельний зростання групи стався у факультеті фізичної культури (на 17% з 6058 до 7250 осіб), що, ймовірно, пов'язано з тим, що предмет фізична культура викладається на всіх факультету і інститутах університет і з тим, що факультет створює умови для самореалізації студентів у всіляких видах спорту [36, ст. 140].

Університет - це модель суспільства і за час навчання студент може приймати на себе різні ролі і займати різні позиції. Однак в суті процесу самовизначення закладена необхідність прояву студентом власної суб'єктності.

Інститутом громадської думки «Анкетолог» в липні 2019 року було проведено онлайн дослідження по темі «Вища освіта - формальність чи путівка в життя». Вибірка складала 3200 жителів України. З них: 37% - чоловіки, 63% - жінки. Вік: до 18 років - 1%, 18-30 років - 24%, 31-45 років - 51%, 46-55 років - 17%, від 55 років - 7%.

У сучасному суспільстві мати вищу освіту не обов'язково, але бажано - так вважають 58% опитаних. 52% опитаних вважають, що вища освіта не дає ніяких гарантій успішної кар'єри. Однак 41% опитаних переконані, що вища освіта дає необхідний старт для освоєння професії, а 27% - що вища освіта - це програма мінімум, яку повинен пройти будь-яка молода людина.

Так само у віковій групі від 18 до 30 років більше, ніж в інших вікових групах, кількість опитаних (53,60%) вважають, що вступ до навчального закладу - це «природний крок після закінчення школи, так прийнято». Половина опитаної молоді 52,30% (проте, менш ніж в інших вікових групах) відповіли, що бачать у вищій освіті можливість «отримати хорошу посаду, мати можливість рости по кар'єрних сходах». Разом з тим лише 15,1% бачать у вищій освіті «Можливість розвивати свої здібності і таланти» [40, ст. 62].

У віковій групі від 18 до 30 років, менш ніж в інших вікових групах (39,00%) вважають, що «люди з вищою освітою мають більше шансів отримувати високу зарплату», а так само більше ніж в інших вікових групах (57,90%), впевнені що «на високу заробітну плату однаково можуть розраховувати люди з вищою освітою і без нього».

Система освіти в Україні в останні десятиліття зазнає значні зміни, що стосуються результатів освіти, його структури, форм, процедур підсумкового контролю та інших аспектів. Одним із основних і найбільш значущих змін стало впровадження єдиного державного іспиту.

У березні 2018 року тим же інститутом громадської думки «Анкетолог» провів опитування на тему «Ставлення українців до ЗНО». Вибірка складала 4952 людини, з них: чоловіки - 38%, жінки - 62%. Вік: молодше 18 років - 5%, 18-30 років - 36%, 31-45 років - 42%, 46-55 років - 12%, старше 56 років - 5%.

Чи вплинуло, на думку респондентів, введення ЗНО як єдиної форми випускних іспитів в школі і основної форми вступних іспитів до вищих навчальних закладів на різні аспекти в освіті? Опитування показало, що зниження загального рівня шкільної підготовки в Внаслідок введення ЗНО відзначає 51% респондентів, зниження об'єктивності оцінки знань - 55%,

зниження охоплення оцінюваних знань - 49%. Рівень навантаження на школярів, навпаки, став вище на думку 69% українців [53, ст. 21].

Багато вчених, що займаються зараз вивченням відносини старшокласників до ЗНО, відзначають підвищений рівень тривожності і стресові стани, пов'язані з підготовкою та здачею ЗНО. Таким чином, можна зробити висновок, що перебуваючи на роздоріжжі свого першого важливого вибору студент перебуває в стані стресу. На чому ґрунтується вибір майбутнього студента? В рамках вивчення даної теми було проведено маркетингове дослідження «виявлення факторів, що впливають на вибір абітурієнтом вищого навчального закладу під час вступу», проведеного в 2012 році в місті Харків серед школярів старших класів та їхніх батьків. Відповідаючи на питання про найбільш значущих факторах при виборі навчального закладу з 76 опитаних найбільш значимими факторами назвали:

- Місцезнаходження ВНЗ (93%);
- Цікава спеціальність (90%);
- Можливість безкоштовного навчання (90%).

Що пропонує харківський державний університет своїм студентам сьогодні? На сьогоднішній день - це 15 факультетів і 5 інститутів, на яких навчається 23000 студентів, 800 аспірантів і докторантів, з яких понад 2200 іноземних студентів з 39 країн. Зберігаючи історично накопичений багаж, що складається з історичних будівель з класичними аудиторіями, музейного комплексу, наукової школи і класичною системою викладання, відгукується на вимоги часу створенням нових просторів для життя, освіти і спільної творчості студентів, впровадженням сучасних технологій викладання, нових спеціальностей, що дозволяють отримати спеціалізацію, що відповідає сучасним тенденціям соціально-економічного розвитку суспільства [66, ст. 22].

Сьогодні університет - це не тільки освітній простір, де відбувається передача знань і досвіду від викладача до студента – це простору для обміну знаннями, ідеями та інформацією. Сучасне середовище для навчання студента можна представити у вигляді двох просторів, фізичного і віртуального, і трьох

рівнів:

- Персонального (своєї кімнати, лабораторії або особистого кабінету в інтернеті);
- Близького (куди студент може залучати своїх колег);
- Загальнодоступного рівня середовища (будь то бібліотека або соціальна мережа).

Всі велику роль починає грати віртуальне навчання на індивідуальному рівні, іншими словами - електронні навчальні курси та можливість вивчати навчальний курс на дивані по смартфону. 41% представників покоління щодня проводять більше 3-х годин за комп'ютером - для задоволення. Висока концентрація на технологіях і віртуалізації веде до того, що їм складніше, ніж мілленіалам, заводити друзів.

Однак загальна віртуалізація не означає, що університетські аудиторії зникнуть, як варіант організації простору освіти, просто вони повинні бути організовані по-новому. Зокрема, університетам потрібні місця, де студенти зможуть вести роботу в групах. Що робить університет сучасним освітнім простором? Зміни в організації простору особливо видно в науковій бібліотеці університет. Крім того, що наукова бібліотека обладнана усією необхідною для освіти комп'ютерною технікою, і автоматизація супроводжує всі процеси від замовлення певного видання до його здачі, електронна бібліотека.

Так само в науковій бібліотеці створено простору, які створюють умови для спільної наукової роботи студентів і розвитку своїх soft skills - це коворкінг зони, робочі аудиторії з можливістю моделювати робочу зону під різні завдання. Створено електронний університет MOODLE, і мобільний додаток, де студенти мають можливість вивчати різні курси онлайн, перебуваючи поза аудиторій [70, ст. 87].

Кожен факультет (інститут) має свій сайт, а так же активно використовує можливості існуючих соціальних мереж, створюючи закриті акаунти навчальних груп в соціальних мережах, куди кладеться актуальна, необхідна для студентів навчальна інформація. Резюмуючи вище сказане можна зробити

висновок, що освітній простір університет йде в ногу з часом: зберігаючи накопичений багаж, знаходить нові форми для трансляції академічних знань і створення нових смислів у співпраці між студентами і професорсько-викладацьким складом.

2.3. Специфіка комунікативного оточення студентської молоді на сучасному етапі

Для початку визначимося з поняттям комунікативне середовище. Комунікативне середовище це:

- Система заходів, що дозволяють групі людей / організацій (суб'єкти середовища) реалізувати потреба і необхідність обміну інформацією шляхом прямого звернення один до одного?

- Предмети і явища, які можуть бути використані в комунікативної функції, власне засоби комунікації, для яких передача повідомлень є їх основним призначенням.

- Динамічна система умов (передумов), що створюють найкращі можливості для спілкування і взаємодії .

Комунікативне середовище університету принципово відрізняється від комунікативної середовища вищого навчального закладу і це виходить з відмінності принципів середньої загальної освіти і вищої освіти. Закон про освіту в Україні гарантує право кожного громадянина на отримання безкоштовного загальної освіти, а так само зобов'язує кожного батька (законного представника) забезпечити отримання дітьми загальної освіти.

Таким чином, кожна людина у віці від 6 до 8 років (у виняткових ситуаціях пізніше) йде в школу за місцем проживання та потрапляє комунікативне середовище, в якій превалює принцип повинності, який впливає з обов'язковості загальної освіти. Комунікативне середовище школи - це сукупність умов, які забезпечують певну якість загальної освіти. Тобто від прийняття комунікативної середовища школярем, його заглибленості в цю

середу буде залежати підсумок його загальної освіти - результати ЗНО і оцінки в атестаті, які дозволять молодій людині зробити той або інший вибір.

Свій, по суті перший і один і найважливіших виборів життєвого шляху людина робить після школи. В силу закону вища освіта не є обов'язковим для кожного громадянина, але громадянин має право на здобуття на конкурсній основі безкоштовної вищої освіти. Визнання в тому, що мета політики будь-якого університету - це відбір, в деякій мірі дискримінація, може викликати негативну емоційну реакцію, але по суті це дійсно так. Здатність до самовизначення (вибір) і є політичним критерієм відбору, який доповнюється критеріями професійними, соціальними, психологічними [1, ст. 16].

Поступаючи в університет, молода людина встає на шлях самовизначення. Університет - найкраще з можливих просторів для самовизначення. Так що ж таке комунікативне середовище університету і з чого вона складається? Можна порівняти університет з великим транспортним хабом, де підрозділи університету, команди, які утримують простору індивідуального відбору та розвитку, залучені в реалізацію концепції молодіжної політики подібні компаніям, що забезпечує трансфер, доставку, доступ людей до змісту і технологій.

На поточному етапі можна припустити, що не всі організації, включені в реалізацію молодіжної політики, швидко і легко інтегруються в реалізацію концепції з молодіжної політики. Заходи і події, що запускаються акторами молодіжної політики - це свого роду маршрутні листи. Існуючі структури, відділи, підрозділи - логістичні центри. Розклад маршрутів координується диспетчерами, їх зміст обробляють і реалізують.

У міру концентрації ресурсів профільними структурами навчального закладу ініціюються і підтримуються пріоритетні проекти. Люди, так чи інакше, вирішальні питання самовизначення - це, власне, молодь, або за аналогією з транспортним хабом-клієнти перевізника. Різноманітність варіантів самовизначаються може бути велике, але всі вони проходять через концепцію молодіжної політики.

Сьогодні не цілком ясно як включати в концепцію з молодіжної політиці традиційні великі довго існуючі підрозділи типу інститутів і факультетів. Молодіжна політика - це внутрішня справа факультетів та інститутів або загально університетських? Якщо ми представимо факультети у вигляді свого роду логістичних центрів, стане ясно, що необхідно на підставі єдиних норм дати їм відносну автономію [16, ст. 9].

Особливо це стосується такого завдання як формування soft skills. Оскільки це відбувається в просторі факультетів, але в набагато ширшому контексті. Університет усвідомив свою роль не тільки як транслятора знань, а й як простору для самовизначення і в структурі університету з'явилися нові напрямки роботи, що формують загальну комунікативну середу університету, такі як:

- Управління соціальної та молодіжної політики - залучення людей в процеси самовизначення;
- Форум «Університетська ліга» - організація комунікативного простору для розробки концепцій і практик;
- Програма «Множинний інтелект. Комплементарна освіта» - простір відбору і навчання людей з високим особистісним потенціалом на підставі досвіду самовизначення;
- Психологічна служба університету - трансляція ідеології самовизначення в сучасних формах;
- Тьюторські служби - розширення аудиторії, що сприймає університет як джерело самовизначення - клуб самовизначення;
- Рада молодих вчених, який об'єднує студентів з різних напрямками, які бажають «рухати» науку;
- Управління академічної мобільності - яке допомагає студентам брати участь в наукових конференціях та інших заходах, пов'язаних з розвитком hard skills;
- Travel office - програма, завдяки якій студенти мають можливість розвивати свої soft skills, беручи участь в різних форумах, фестивалях,

спортивних змаганнях та інших ненаукових заходах.

Підводячи підсумок можна зробити висновок, що комунікативне середовище самовизначення студентів - комплекс умов та заходів, забезпечують можливість інформаційного, подієвого і особистісного взаємодії студентів в колективі університету, сприяють процесу самовизначення.

Специфіка університет полягає в тому, що зберігаючи освітній контекст, університет стрімко рухається в напрямку створення комунікативної середовища для самовизначення кожного студента, створюючи нові форми і напрямки роботи, які сприятимуть професійному та особистісного самовизначення студентів.

Однак, підсумки проведених експертних семінарів, про яких мова піде в наступного розділі показали, що 33,3% співробітників, які взяли участь в семінарі вважають, що комунікативне середовище самовизначення студентів навчального закладу знаходиться в ембріональному стані і ще 33,3% співробітників вважають, що нині комунікативне середовище університету знаходиться в стані розвитку. Студенти оцінили комунікативну середу університету в більшою мірою як що знаходиться в стані розвитку 43,5%, і в цілому в прийнятному стані 21,7%. Чудовою назвали існуючу комунікативну середу в два з половиною рази менше студентів (4,3%) ніж співробітників (11,1%) [18, ст. 23].

Аудиторія співробітників (19 чоловік) була представлена фахівцями різного напрямку в тій чи іншій мірі взаємодіючими зі студентами: адмініструють молодіжну політику в університеті, що відповідають за виховну роботу на факультетах (в інститутах), що адмініструють освітній процес, службами відповідають за соціалізацію і супровід (психологічна служба). Аудиторія студентів складалася з учнів 1, 2, 3 курсу різних факультетів [22, ст. 135].

Проблемна ситуація: постійно мінливі зовнішні і внутрішні умови і правила, в яких існує університет, висувають нові якісні вимоги до системи підготовки (відбору) людей під конкретні завдання, які, в свою чергу, так само

стрімко змінюються. Це обумовлює необхідність розвитку в університеті особливої комунікативної середовища, яка б сприяла активному участі студентів у відборі - самовизначення.

Думки про ознаки оцінки комунікативної середовища у співробітників і студентів в цілому різні, але і та й інша група пов'язують формування комунікативної середовища самовизначення з «громадської» і «позанавчальною» діяльністю. У студентів виникає зв'язка комунікативної середу самовизначення і освітнього процесу, оскільки в число ознак оцінки комунікативної середовища вони включили такі параметри як «частка студентів які ведуть активну науково- освітню діяльність» і « частка студентів які задоволені викладанням» [37, ст. 15].

На думку студентів, основними перешкодами для самовизначення є:

- Недостатня інформованість студентів про можливості для освіти і розвитку soft skills, які вони мають, навчаючись в університеті;
- Пасивність і незацікавленість студентів;
- Закритість і незацікавленість університет;
- Важкий навчальний процес;
- Різні погляди студентів (самі студенти занадто різні).

На думку співробітників, основними перешкодами для самовизначення є:

- Недостатню матеріальну винагороду співробітників, і як наслідок мала кількість фахівців ставлять перед собою мети крім освітніх (реалізація молодіжної політики, самовизначення студентів);
- Ігнорування людської унікальності і індивідуальної мінливості;
- Відсутність системного взаємодії, розрізненість факультетів;
- Відсутність розуміння пріоритетності цієї завдання;
- Структури університет не розуміють, що вони - сервіс для студентів;
- Відсутність наступності;
- Непрозорість побудови індивідуальних траєкторій.

Учасниками експертних семінарів були сформульовані рішення для подолання позначених перешкод. Рішення для подолання позначених перешкод

по оцінками студентів:

1. Мобільний додаток (карта можливостей і календар заходів);
2. Зустрічі без краваток;
3. Якісний розклад (оптимізація роботи аудиторій, оренда додаткових, універсальність, скорочення лекційних годин);
4. Система матеріальної і нематеріальної мотивації;
5. Адаптивна система освіти (участь студента у визначенні індивідуального навчального плану).

Рішення для подолання позначених перешкод по оцінками співробітників: 1. Розвиток інформаційно-комунікативно середовища - розробка і впровадження мобільного застосування для навчальної та позанавчальної діяльності студентів, що включає в себе карту можливостей, календар заходів, портал зворотного зв'язку.

2. Робота з професорсько-викладацьким складом:

- Включення тьюторства (наставництва) в індивідуальні плани професорсько-викладацького складу, і неодмінна заохочення активностей в області тьюторства (наставництва);
- Обов'язкові курси підвищення кваліфікації для співробітників по постановці навичок ефективного спілкування з сучасною молоддю (в тому числі тьюторство, наставництво);
- «Премія імені Менделєєва» (студенти голосують за краще викладання);

3. Робота зі студентами та студентськими товариствами:

- Розвиток і стимулювання клубної діяльності (підтримка студентських ініціатив);
- Розробка привабливою системи матеріальної і нематеріальної мотивації студентів;
- Можливість спілкування з професорами в неформальній обстановці;
- Семінари і тренінги з розвитку навичок самовизначення.

4. Удосконалення інфраструктури:

- Створення спільно з студентами дизайн-проекту адаптивних

інфраструктурних просторів (редизайн і заходи щодо його використання).

Для успішної реалізації молодіжної політики в університеті, що є неодмінною умовою самовизначення кожного студента, повинна бути створена комунікативне середовище здатна своєчасно транслювати інформаційні сигнали по різних каналах. Дана комунікативне середовище повинна поєднувати в собі два рівня фізичний і віртуальний [49, ст. 112].

На фізичному рівні:

1. Кожен співробітник університет повинен приймати завдання самовизначення студентів, як свою власну і включати її в контекст своєї роботи. 2. Для співробітників університет повинні проводитися курси підвищення кваліфікації з метою занурення їх в смисловий контекст в якому існує сучасна молодь.

3. Необхідно розвивати всі форми студентського самоврядування та підтримувати студентські творчі ініціативи.

4. Крім існуючих стипендіальних форм заохочення освітньої діяльності, розробити привабливу систему матеріальної і нематеріальної мотивації студентів.

5. Створювати смислові майданчики для спілкування студентів з професорсько-викладацьким складом за рамками освітньої програми і навчальних аудиторій.

6. Проводити для студентів семінари і тренінги з розвитку навичок професійного та особистісного самовизначення.

7. Реалізація заходів спрямованих на усунення розрізненість факультетів і вибудовування системної взаємодії, з метою створення умов для самовизначення студентів за рамками одного факультету (інституту).

На віртуальному рівні комунікативне середовище повинна формуватися з огляду на той факт, що в сучасному світі наростає загальна віртуалізація і в університет приходять покоління, яке звикло знаходити інформацію в два кліка. Інтегральна платформа розвитку потенціалу молоді університет, яка об'єднує в собі заходи кадрового, інформаційного, нормативно - правового,

організаційно - технічного, фінансового, інфраструктурного характеру [54, ст. 69]. Принципи функціонування платформи:

1. Відкритість - прозорість, публічність, спільність.
2. Свобода - творчості, волі, думки.
3. Простота - зрозумілість, щирість, зручність.

Платформа повинна враховувати особливості сприйняття інформації сучасною молоддю:

- Швидке перемикання уваги - середній період концентрації представника нового покоління на одному об'єкті - 8 секунд.

- Ні великим формам - інформація споживається маленькими «перекусочними» порціями.

- Наочність інформації іконки, смайлики і картинки часто замінюють текст. Перед творцями платформи стоїть складне завдання, оскільки її основним принципом повинна стати концепція: Run, change, disrupt [65, ст. 20]. Або інакше кажучи, вони повинні:

- Зберегти стабільність - систематизувати діючі норми і стандарти освітнього процесу;

- Створити можливість орієнтуватися в поточних трендах - відобразити весь обсяг наявних можливостей для професійного і особистісного самовизначення;

- Створити поле для реалізації проривних ідей - запропонувати нові форми взаємодії для реалізації потенціалу кожного студента.

Платформа повинна докорінно відрізнятись від соціальних мереж, які формують відчуття потоку, в якому все змінюється щосекунди то, що модно сьогодні - завтра зміниться новою модою, немає стійких переваг, немає постійної лояльності брендам.

З іншого боку платформа повинна враховувати особливості покоління Z важливо постійно бути на зв'язку. Представники покоління Z не бувають одні і не люблять бути одні. Дана платформа повинна стати основним засобом реалізації всіх напрямків молодіжної політики в університеті. Заходячи в

мобільне додаток студент повинен побачити всі можливості які є для його самовизначення тут і зараз:

1. В освітньому процесі: розклад занять, можливості для відвідування відкритих лекцій поза основної освітньої програми, конференції в яких він може взяти участь всередині університету і за його межами, конкурси стипендій і так далі.

2. Поза освітнього процесу: студентське самоврядування, творчі колективи, заходи, програми, що дають можливість для розвитку soft skills. Дана платформа повинна створити можливість існування всіх стейкхолдерів процесу реалізації молодіжної політики університету в одному смисловому і часовому контексті.

Корпоративна відповідальність або соціальна відповідальність організації перед суспільством виходить далеко за межі букви діючого законодавства. Прийняття на себе такого роду відповідальності - це прийняття довгострокових зобов'язань, інакше кажучи - вольовий акт, здійснюваний не тільки керівництвом організації, а й приймається колективом в цілому і кожним окремо взятим співробітником [62, ст. 77].

У широкому сенсі слова корпоративна соціальна відповідальність є інструментом, який дозволяє надавати позитивний вплив на суспільство, тим самим забезпечуючи його сталий розвиток. Якщо розглядати університет як велику корпорацію, якими більшість університетів і є на сьогоднішній день, то цінності колективної соціальної відповідальності притаманні йому в повній мірі. Сьогодні ми можемо спостерігати, як університети трансформують спрямованість своєї діяльності від звичної моделі «освіту і наука» до нового формату, в якому на все яскравіше проявляється діяльність, пов'язана з розвитком регіонів.

На додаток до двох традиційних функцій університету: розвиток науки і, забезпечення студентів високим рівнем вищої освіти, сьогодні все частіше звучить «третя роль» - вплив на розвиток суспільства, бізнес і влада, забезпеченні соціальної стабільності регіону і країни.

Соціально-відповідальний університет:

1. Реалізує свою основну функцію з передачі знань і розвитку загальних і професійних компетенцій у навчаються, що визначає спадкоємність і сталий розвиток поколінь;
2. Здійснює наукову діяльність і створює наукові розробки, які визначають розвиток суспільства на сучасному етапі та в майбутньому;
3. Готує фахівців, затребуваних на ринку праці, які беруть безпосередню участь у функціонуванні та розвитку відповідних областей і тим самим сприяють розвитку суспільства;
4. Готує еліту в різних галузях розвитку суспільства, від якої в кінцевому рахунку залежить вектор і ефективність розвитку держави;
5. В силу закону забезпечує гарантію отримання громадянами України безкоштовної вищої освіти на конкурсних засадах для всіх, хто задовольняє відповідним вхідним вимогам.

Корпоративна соціальна відповідальність навчального закладу крім освіти має цілий ряд траєкторій розвитку, таких як: культура, спорт, охорона здоров'я, екологія, працевлаштування, будівництво, міжнародне співробітництво тощо. При це будь-яка програма соціального розвитку університету повинна носити системний характер і бути безпосередньо пов'язаною з місією навчального закладу і стратегією його розвитку [3, ст. 21].

Згодом третя роль університетів стане важливою умовою для виживання в контексті скорочення державного фінансування освіти, яке сьогодні відбувається в багатьох країнах. Вузи змушені вчитися заробляти. Саме тому їм доводиться все більше уваги приділяти питанням, пов'язаним з виробництвом інноваційних продуктів, створенням інфраструктури, необхідної для розробників, і продовжувати брати на себе відповідальність за відтворення людського капіталу.

Для цього неможливо обмежитися роботою зі своєю внутрішньою середовищем університетів, необхідно виходити за межі своїх кордонів, культивуєчи соціальну, економічну і культурну середу регіонів, яка дозволить

розвивати та утримувати талановиту молодь і розвивати регіони. Інструментів, що дозволяють університетам впливати на середу, розвиваючи місцеву громаду, покращуючи соціальний фон і прищеплюючи культуру безперервної освіти, досить багато: участь у формуванні соціально-економічних програм розвитку регіонів, участь в проектуванні архітектурних і інфраструктурних змін. При системному підході до реалізації даних напрямів, можна говорити про серйозних інвестиціях в потенціал розвитку регіонів.

Зовнішніми стейкхолдерами, в даному випадку виступають: влада, бізнес, громадські організації, засоби масової інформації. Як окремі суб'єкти - вигодонабувачі можна виділити місто і регіон, на майбутнє яких безпосередньо впливає соціально корисна активність університету.

Відповідальність університету перед внутрішніми стейкхолдерами - викладачами і студентами всіх форм і рівнів навчання, науковими співробітниками, абітурієнтами та їх батьками це внутрішня корпоративна відповідальність. Для реалізації третьої ролі, університет цілеспрямовано дотримується принципу надмірності наданих можливостей для самореалізації кожного студента в творчій, спортивній та громадській життя [18, ст. 74].

Коли студент не тільки занурений в освітній процес, але знаходить можливість для розвитку додаткових навичок - це робить його конкурентоспроможним перед роботодавцем. Роботодавець оцінить, якщо його потенційний співробітник повідомить, наприклад, що він організовував громадські заходи або брав участь у студентському самоврядуванні. Це буде означати, що людина вміє грамотно організовувати роботу і знаходити підхід до людей, що є однією зі складових частин третьої ролі університету: студенти отримують можливість спробувати свої сили в різних сферах життя, і визначитися з майбутньою професією.

Результат даної роботи, повинен стати основою для розробки комунікативної моделі, за допомогою якої буде реалізовуватися молодіжна політика університет, як засіб для особистісного та професійного самовизначення молоді. Корпоративна соціальна відповідальність університету

повинна бути безпосередньо пов'язана з місією університету та стратегією його розвитку. Найважливіший пріоритет університету - прагнення до виховання вільно і широко мислячої творчої особистості, здатної до самостійних наукових і світоглядних рішень [6, ст. 84].

Серед пріоритетних цілей, позначених в місії кожного державного університету позначені аспекти, які говорять про корпоративної соціальної відповідальності навчального закладу перед регіоном і країною в цілому:

- Служіння інтересам України, сприяння розвитку її інтелектуального потенціалу шляхом виробництва нових знань і випереджаючої підготовки науково-педагогічної, управлінської та культурної еліти суспільства;

- Участь у розвитку реального сектора економіки на основі інноваційної діяльності, включаючи забезпечення кадрового супроводу високих технологій.

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЗА ДОПОМОГОЮ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

3.1. Соціологічні підходи удосконалення студентської молоді політичною діяльністю

Людина формується як повноправний суб'єкт суспільних відносин у процесі соціалізації. Такий процес засвоєння індивідом соціальних норм і освоєння соціальних ролей, прийнятих в суспільстві, є найважливішим видом соціальної взаємодії, в ході якого відбувається формування будь-якої людини як повноправного і повноцінного члена суспільства. Соціалізація як процес уможливорює продовження суспільства і передачу його культури з покоління в покоління.

Тобто соціалізація особистості пов'язана з встановленням і дією в суспільстві механізмів передачі соціального досвіду від покоління до покоління, співвідношення процесів та інститутів соціалізації. Процес соціалізації триває все життя, оскільки протягом життєвого шляху людині доводиться освоювати безліч соціальних ролей, змінювати погляди, звички, смаки, правила поведінки, крім цього вони можуть трансформуватися разом з розвитком суспільства. Політична практика та результати емпіричних досліджень показують, що політична соціалізація не обмежується позиціями, сформованими первинної соціалізацією (набутими в дитинстві), а передбачає продовження цього процесу протягом усього життя людини.

На новій стадії інтелектуального розвитку звичні політичні стандарти і норми сприймаються інакше, ніж на попередньої, тому вторинна соціалізація (соціалізація в підлітковому віці) відіграє значну роль, хоча сформовані нею позиції теж не залишаються незмінними. І навіть соціалізація в зрілому віці, коли індивід здатний самостійно виконувати політичні ролі і функції, не

означає остаточної сформованості політичних пристрастей, хоча змінити їх стає все важче [8, ст. 151]. Соціалізація (від лат. *Socialis* - суспільний) - це процес засвоєння індивідом протягом його життя соціальних норм і культурних цінностей того суспільства, до якого він належить. Термін «Соціалізація» запозичений з політекономії; стосовно розвитку людини став використовуватися в останній третині XIX ст., коли американський соціолог Ф.Г. Гіддінгс в книзі «Теорія соціалізації» (1887) вжив його в значенні, близькому до сучасного. Гіддінгс позначає чотири основні процеси, на яких будується соціальне життя: оцінювання, використання, характеристика, соціалізація.

Оцінювання характеризується тим, що, будучи ще дитиною, людина починає звикати до світу, в якому він живе. При цьому в ході цього звикання з самого моменту народження дитини на світ з'являється процес оцінювання зовнішнього світу. Використання Гіддінгс пояснює тим, що, у міру того як дитина вчиться оцінювати речі, він виявляє, що певне задоволення він може отримувати, віддаючи речі, які інакше не могли б до нього повернутися або залишитися з ним, або що він іноді може об'єднувати речі в нових композиціях, що принесе йому радість, коли в іншому випадку вони могли б не принести йому ніякого задоволення і навіть заподіяти біль [19, ст. 23].

Іншими словами це можна пояснити як цілеспрямована і систематична адаптація зовнішнього світу до нас самих. Ця дія - зворотне по суті попереднього процесу «використання». Тут має значення те, що, адаптуючи до себе зовнішній світ, дитина робить відкриття, що часто йому необхідно змінити раніше намічений план, прийняти альтернативні варіанти дій. Нарешті, Гіддінгс звертається до процесу «соціалізації», що включається їм в число чотирьох головних соціальних процесів.

«Соціалізацію» він характеризує як «спробу пристосуватися один до одного». Соціалізація як процес завершує те, що послідовно реалізують «оцінювання», «використання» і «характеристика», це свого роду вершина того, що починається ще на попередніх рівнях і чому може бути до певного

життєвого етапу не надано належної уваги. Таким чином, в теоретичній концепції соціалізації, запропонованої Ф. Гіддінгсом, соціалізація як соціологічне поняття має досить вузьке значення: воно може бути застосовано лише до встановлення індивідом вигідних для нього соціальних зв'язків з деяким колом людей. Іншими словами, сутність соціалізації полягає в поєднанні пристосування (адаптації) і відокремлення людини в умовах конкретного суспільства.

Фактично соціалізація як явище забезпечує соціальну адаптацію та інтеграцію або інтеріоризацію індивіда, що означає пристосування його до соціально-економічних умов, до рольових функцій, соціальним нормам різних рівнів життєдіяльності суспільства, до соціальних груп, соціальних організацій і соціальних інститутам як середовищі життєдіяльності та включення соціальних норм і цінностей у внутрішній світ людини, його "Я", що обумовлюється структурою кожної конкретної особистості.

Під соціалізацією розуміється, з одного боку, освоєння системи соціальних норм, цінностей, елементів культури і вироблення на цій основі установок, ціннісних орієнтацій, соціальних потреб і т.д., а з іншого боку, реальне включення індивіда в суспільне життя, процес наділення людей соціальними властивостями. Соціалізація в цілому означає процес «цивілізації» членів суспільства.

Вторинними групами називаються великі соціальні безлічі людей, між якими існують тільки формальні відносини. Первинна група - сім'я, група ровесників. Вторинна група - армія, школа, інститут, суд. Первинні соціальні групи – це сфера особистісних відносин, тобто неформальних. Вторинні соціальні групи - це сфера соціальних, ділових відносин, тобто формальних контактів. Думки батьків, друзів, сусідів стають для дитини настільки важливими, що під їх впливом у нього розвивається здатність виділяти себе з групи і усвідомлювати своє «Я», яке Ч. Кулі назвав «дзеркальним я» [26, ст. 79]. Інші люди, що оточують індивіда – це своєрідні дзеркала, в які виглядає індивід і формує своє власне я, як якусь суму дзеркальних я, відображають

особистісний світ інших. Таким чином, людське «Я» виявляється результатом взаємодії індивіда з оточуючими його людьми. Особистість являє собою сукупність психічних реакцій людини на думки про нього оточуючих.

Політична соціалізація є надзвичайно складним і різноспрямованим політико-культурним процесом поступового освоєння особистістю норм політичної культури, видів можливостей політичної діяльності, прийняття на себе певної ролі в політиці. Її роль і місце в політичній системі суспільства і в житті кожного його члена важко переоцінити. Завдяки політичній соціалізації людина послідовно стає не тільки особистістю, але і громадянином; не тільки об'єктом, а й суб'єктом політики, а багато в чому і її творцем.

Існують різноманітні теорії політичної соціалізації. Рубчевський К.В. визначає політичну соціалізацію як процес засвоєння особистістю соціального і політичного досвіду, накопиченого суспільством і сконцентрованого в культурних традиціях, в групових і колективних цінностях, нормах і статусного, і рольової поведінки».

Ковальова І.А. пропонує наступне визначення «Політична соціалізація - процес включення індивіда в політичну систему». Теоретичні передумови розвитку політичної соціології, а отже звернено увагу на політичну соціалізацію, сформувалися в роботах Алексіса де Токвіля, Карла Маркса, Еміля Дюркгейма, Макса Вебера, Вільфредо Парето, Гаetano Моски, Максима Ковалевського, Мойсея Острогорського, Роберта Міхельса, Чарльза Мерриама, Артура Бентлі були викладені різні варіанти соціологічного підходу до вивчення політичного життя і засвоєнню політичних цінностей індивідами [30, ст. 12]. Осмислення і самостійну участь особистості в політиці передбачало наявність у неї політичних знань, досвіду, культури, які допомагали їй, як політичному суб'єкту, ефективно виконувати політичні ролі і функції, не стаючи заручником політичних ігор різних сил. Люди не народжуються із задалегідь засвоєним політичним досвідом і культурою, а набувають їх протягом усього свого життя.

Розгорнута соціологічна теорія, що описує процеси інтеграції індивіда в соціальну систему, описана Толкотт Парсонс. Т. Парсонс визначав соціалізацію як «інтерналізацію культури суспільства, в якому дитина народилася», як «освоєння реквізиту (набору) орієнтації для задовільного функціонування в ролі». Згідно його поглядом, людина як би «вбирає» в себе загальні цінності в процесі спілкування зі «значущими іншими». В результаті цього спілкування відбувається проходження загальноновизнаних нормативним стандартам, що стає його потребою.

Аналізуючи процес соціалізації як найважливішу функцію соціальної системи, Т. Парсонс в якості інструментарію використовував комплекс «статус-роль». Сама система при даному підході представляється як інституціоналізованої структура взаємопов'язаних між собою соціальних статусів і соціальних ролей. При цьому соціальний статус розглядається як позиція, яку займають особистість, чия поведінка визначається обраної роллю.

Освоюючи соціальні ролі, характерні для кожного з підрівнів системи, індивід соціалізується, тобто включається в економічні, професійно-трудова, сімейні, політико-правові та інші відносини. Первинна соціалізація, на думку Парсонса, відбувається в родині. А подальша - триває в різних соціальних групах і інститутах. Варто відзначити, що становлення концепції політичної соціалізації відбувалося під впливом різних наукових шкіл і напрямків.

Однак процес входження людини в політику надзвичайно складний і опосередкований величезним числом факторів. Вибір тієї чи іншої моделі політичної соціалізації диктується типом пануючої в суспільстві політичної культури, яка наказує певну схему відносин влади і особистості. У західній класичній політичній думки відносини влада - індивід трактувалися двояко в залежності від визначення природи людини. Відповідно до першої точки зору, яка сходиться до Платона і Арістотеля, а потім була фундаментально представлена Т. Гоббсом, людина є істота егоїстична і владолюбляча [41, ст. 27].

Необхідність підпорядкування влади Т. Гоббс обґрунтовував тим, що в природі людини закладено «вічне і нескінченне бажання все більшої і більшої влади, бажання, яке припиняється лише зі смертю». Внаслідок цього природним умовою нормального функціонування суспільства є правління освіченого меншини. Більшість, позбавлене елементарних знань і управлінських навичок, має підкорятися еліті. Тому, згідно даній точці зору, в основі політичної соціалізації лежить модель "підпорядкування" індивіда влади і засвоєння їм цілей і цінностей, декларованих правлячим режимом.

Іншу точку зору на проблему взаємовідносин влади і індивіда відображає модель "інтересу", в якій потреби і інтереси особистості ставляться вище інтересів держави. Її розробляли А. Сміт, Г. Спенсер та інші мислителі, котрі розглядали людину як істоту раціональну, рухоме у всіх своїх вчинках інтересом. Прагнення до реалізації власних інтересів змушує індивідів усвідомлювати вигоду від об'єднання своїх зусиль у задоволенні особистих потреб. Держава стала необхідним тільки як соціальний інститут, який реалізує переваги кооперації індивідуальних інтересів і забезпечує порядок при їх здійсненні. Ці ідеї були покладені в основу сучасної концепції політичної соціалізації, в якій існує дві версії даного процесу, що відповідають двом класичним підходам в трактуванні особистості в політиці. В результаті порізного трактується і сутність процесу політичної соціалізації, і її технологія.

Перша версія політичної соціалізації виходить з моделі «підпорядкування». До цієї версії тяжіють біхевіористи Ч. Мерріам, Г. Лассуел і творці системного підходу до політики Д. Істон, Дж. Денніс, Г. Алмонд, С. Верба, К. Дойч. З роботами останніх дослідників пов'язаний найсуттєвіший вклад в концепцію політичної соціалізації в 60-х роках ХХ ст. Вони розглядали політичну соціалізацію як процесу впливу політичної системи на індивіда з метою створення у нього позитивних установок на систему. Дане розуміння впливає з трактування особистості як елемента політичної системи, яка не є метою політики, а служить лише засобом підтримки системної рівноваги [57, ст. 193].

Друга версія політичної соціалізації розроблялася в рамках теорії конфлікту (М. Вебер, Г. Моска, Ф. Паркін, У. Гуд, П. Блау), теорії плюралізму (Р. Даль, В. Хорт) і теорії гегемонії (Р. Мілібенд, Р. Даусон, К. Превітт). Прихильники цієї версії виводять сутність політичної соціалізації з взаємодії влади та індивіда. Останній не є пасивним об'єктом впливу політичної системи: його активність у взаємодії з владою обумовлена інтересами, здатністю діяти усвідомлено, підтримкою етносу, класу, політичної партії, частиною яких він може виступати [69, ст. 70].

Незважаючи на безліч теорій соціалізації, в даній роботі ми будемо спиратися на одну найбільш важливу концепцію - концепцію конструювання соціальної реальності Бергера і Лукмана. П. Бергер і Т. Лукман, розглядаючи соціалізацію як конструювання соціальної реальності, виділяють первинну і вторинну соціалізацію по критерієм механізму впливу інститутів соціалізації. Вирішальне значення для долі індивіда і суспільства має первинна соціалізація, що відбувається в родині і найближчому колі родичів. «При первинній соціалізації немає ніяких проблем з ідентифікацією, оскільки немає вибору значущих інших: «батьків не вибирають, так як у дитини немає вибору значущих інших, його ідентифікація з ними виявляється квазі автоматичною, дитина інтерналізує світ своїх значущих інших не як один з багатьох можливих світів, а як єдино існуючий і єдино мислимий».

Саме тому світ, інтерналізуємий в процесі первинної соціалізації, набагато міцніше вкорінений у свідомості, ніж світи, інтерналізуємі в процесі вторинної соціалізації». Інший вид соціалізації забезпечують численні соціальні інститути, в тому числі школа і освіту. «Вторинна соціалізація являє собою інтерналізацію інституційних або інституційно обґрунтованих альтернатив, вторинна соціалізація є придбання специфічних-рольового знання, коли ролі прямо або побічно пов'язані з освоєнням праці» [1, ст. 33].

Іншими словами, в процесі первинної соціалізації людина набуває якийсь «базисний світ», всі наступні кроки освітньої або соціальної діяльності так або інакше повинні узгоджуватися з конструктами цього світу. Відмінності між

первинною і вторинною соціалізацією обумовлюють відмінність в характеристиках формованого ними результату. Основне серед них - це те, що первинна соціалізація не може відбуватися без емоцій зарядженої ідентифікації дитини з його значущими іншими, вторинна соціалізація здебільшого може обійтися без такої і ефективно протікати лише на тлі взаємної ідентифікації, яка є складовою частиною будь-якої комунікації між людьми.

Важливо відзначити, що ми спираємося на цю теорію через її відповідного пояснення основному принципу роботи: вищий навчальний заклад, будучи певним «чорним кубом», в який входить індивід, конструює соціалізацію особистості, трансформуючи її основні політичні цінності, норми, правила. Сформована в сучасному світі теорія соціалізації носить узагальнюючий характер всіх класичних підходів до аналізу цього феномена. Один із способів класифікації процесу соціалізації формально-хронологічний і має на увазі він два етапи соціалізації: первинна соціалізація і вторинна соціалізація. Дана типологія визначає первинну соціалізацію як навчання соціальним нормам в дитинстві і юності, а вторинну - навчання в зрілості і старості, тобто другу половину життя. Нормативно-змістовний критерій соціалізації визначає первинну соціалізацію протікає під впливом неформальних агентів (батьків та однолітків), а вторинну - під впливом норм і цінностей формальних агентів, або інститутів соціалізації (школи, виробництва, армії, поліції) [17, ст. 95].

Розглядаючи соціалізацію як розвиток і самореалізацію людини протягом усього життя в процесі засвоєння і відтворення культури суспільства, можна уявити процес соціалізації у вигляді сукупності чотирьох складових:

1. Стихійної соціалізації людини у взаємодії і під впливом об'єктивних обставин життя суспільства, зміст, характер і результати якої визначаються соціально-економічними та соціокультурними реаліями.

2. Щодо спрямованої соціалізації, коли держава робить певні економічні, законодавчі, організаційні заходи для вирішення своїх завдань, які об'єктивно впливають на зміну можливостей і характеру розвитку, на життєвий шлях тих

чи інших вікових і / або соціально-професійних груп населення (певний обов'язковий мінімум освіти, вік отримання виборчого права, вік і терміни служби в армії, вік виходу на пенсію).

3. Щодо соціально контрольованої соціалізації – планомірного створення суспільством і державою правових, організаційних, матеріальних і духовних умов для розвитку людини.

4. Більш-менш свідомої самозміни людини, що має просоціальний, асоціальний або антисоціальний вектор (самостановлення, самовдосконалення, саморуйнування), в відповідно до індивідуальних ресурсами і відповідно чи всупереч об'єктивним умовам життя.

Ефективність політичної соціалізації в чималому ступені залежить від агентів соціалізації, через діяльність яких переломлюється вплив всіх зовнішніх чинників. До них відносяться: родина, система освіти, громадські та політичні інститути (організації), церква, ЗМІ та окремі політичні події (такі як революція, репресії влади, голод), що володіють здатністю кардинально впливати на систему переконань і вірувань людини.

Вплив кожного з цих агентів визначається цілою низкою чинників віком і внутрішнім станом людини, інтенсивністю його включення в соціальні та політичні процеси, характеру виконуваних ним там функцій, а також цивілізаційних і історичних умов його існування. Наприклад, в традиційних суспільствах більш сильним впливом володіє сім'я і взагалі найближчим оточення людини, а також церква. У державах сучасного типу сильніше виявляється авторитет освітніх і комунікативних структур, які активно включають масовий досвід в вироблення індивідуальної картини світу політики, більшою мірою формуючи елементи особистого бачення людиною політичного життя [20, ст. 36].

Взаємодія всіх агентів політичної соціалізації здійснюється державою і суспільством. Політична соціалізація здійснюється в сім'ї, школі, групі, в ході трудової діяльності. Інтенсивність цього процесу різна в різні періоди життя. Найбільш інтенсивно він проходить в дитинстві і юності, коли відбувається

включення людини в суспільну життя. Цьому сприяє як високий ступінь пластичності молодого організму, так і високий ступінь адаптаційних здібностей особистості.

Отже, аналізуючи поняття політичної соціалізації, можна зробити висновок про те, що вона є складним процесом становлення громадянина в суспільстві, якому притаманна певна послідовність:

1. Засвоєння і сприйняття суспільно-політичного досвіду, накопиченого попередніми поколіннями, а також сучасного досвіду.
2. Перетворення знань про суспільство, політику держави у внутрішні переконання.
3. Вироблення здатності відстоювати свої політичні погляди і інтереси і брати участь в політичному житті суспільства.

3.2. Державна політична соціалізація сучасної студентської молоді

На сучасному етапі в українському суспільстві відбуваються принципові зміни, що впливають на його політичне, культурне, соціальне і економічний розвиток. Формування нових соціально-політичних відносин сприяє трансформації основ політичної культури соціуму і кожного індивіда. Соціальна трансформація сучасного українського суспільства веде до складання нових соціальних груп, з притаманними тільки їм системами цінностей, в тому числі і політичними.

Соціалізація індивіда, спрямована на формування у нього прийнятого в соціумі певного набору політичних і соціальних норм, цінностей і установок, є найважливішим фактором інтеграції і стабільності суспільства. Процес політичної соціалізації особистості обумовлений впливом соціального середовища взагалі і політичної системи суспільства зокрема. Політична соціалізація індивіда здійснюється через інтеріоризацію культурних норм і цінностей суспільства. У зв'язку з цим інтерес до процесу політичної соціалізації стає тим активніше, ніж більший вплив він може надати на

засвоєння індивідом норм і цінностей суспільства і формування вектору розвитку суспільства згідно інтересам влади. Необхідність політичної соціалізації для збереження в суспільстві політичної системи, що, пов'язана, перш за все, з приходом нових поколінь суспільства, що призводить до необхідності рекрутування підростаючого покоління в політичну систему з наперед заданими ідеологічними нормами і цінностями, установками поведінки [36, ст. 42].

Політична соціалізація має на увазі засвоєння індивідом політичних норм і цінностей соціуму, накопичених попередніми поколіннями, а також придбання необхідних для участі в політичному житті суспільства навичок і досвіду. Політична соціалізація індивіда спрямована на формування у нього ідентичності з соціальною (політичною, конфесійною, етнічною) групою, прийняття і засвоєння їм її інтересів. За допомогою усвідомлення своєї ідентичності у особистості формуються контури політичного мислення, які вона висловлює в певних діях, що мають політичний характер - мітингах, вибори, акціях, що мають політичну спрямованість. Усвідомлення політичної ідентичності з суспільною системою характеризує установку політичної свідомості індивіда щодо політичної влади, політичних лідерів та інституцій цієї влади як позитивну. Стабільність політичної системи забезпечується ефективністю процесу політичної соціалізації в усіх шарах суспільства. Ефективна політична соціалізація сприяє повноправного входження особистості в суспільство, забезпечуючи відтворення політичної і культурної системи даного суспільства.

Вибір тієї чи іншої моделі політичної соціалізації диктується типом пануючої в суспільстві політичної культури. Вона наказує певну модель відносин влади і особистості. Виділення типів соціалізації передбачає опис найбільш характерних зразків, стандартів взаємодії індивіда і влади, внаслідок якого здійснюється спадкоємність політичного розвитку, передача політичних цінностей від одного покоління до іншого. Найважливішим інститутом політичної соціалізації студентської молоді є система освіти, особливо вищої освіти [49, ст. 17].

Саме установи освіти ведуть цілеспрямовану роботу по політичному вихованню особистості, розширенню її знань і кругозору, виробленню стійких ціннісних орієнтацій, інтересів і потреб. В вищих навчальних закладах політична соціалізація здійснюється через вивчення соціально-гуманітарних наук, в першу чергу політології та соціології.

Політична освіта в сучасних умовах, на відміну від тоталітарної держави, де воно зводиться до впровадження в масову свідомість офіційної ідеології, направлено на формування нового світогляду, заснованого на демократичних цінностях, таких як плюралізм, толерантність. Особливо необхідні політичні знання і навички студентської молоді, як майбутній еліті країни, в силу свого положення потребує оволодінні основами науки і мистецтва політичної діяльності в парламентах, місцевих органах влади, громадських об'єднаннях.

Зараз молодь особливо відкрита всім нових умов суспільства: як свободу вибору, так і непередбачуваності того, що відбувається. За минулий час помітно ослабла виховний вплив на молодь з боку сім'ї, системи освіти, громадських організацій і політичних інститутів. Молодь проходить своє становлення в дуже складних умовах ломки багатьох старих цінностей і формування нових соціальних відносин. Звідси розгубленість, песимізм, невіра в сьогодення і майбутнє, існуюче одночасно з небажанням щось міняти, аполітичністю, відсутністю інтересу до політики.

Ряд сучасних дослідників приходять до висновку, що для сьогоденної молоді характерна вкрай низька готовність до суспільно-політичного життя (деякі автори навіть називають цей стан "політичною апатією"). Виходячи з логіки взаємозв'язку і взаємозалежності сфер, пов'язаних з формуванням соціальних груп, суспільства і особистості, можна констатувати, що тенденція патріотизму української ідеології, безумовно, передбачає і патріотизму виховання.

У сучасних умовах України, яка переживає складний і суперечливий шлях трансформаційних процесів, політична соціалізація молоді набуває важливого і, можна сказати, доленосне для майбутнього країни значення. Це

обумовлено тим, що за своїм положенню в суспільстві молодь на кожному етапі суспільного розвитку об'єктивно покликана виконувати особливі функції, пов'язані зі сприйняттям і розвитком досвіду попередніх поколінь, і ставати рушійною силою подальших перетворень. Тому молодь завжди, в усіх суспільствах і в усі часи виступала і як об'єкт політичної соціалізації, і як її суб'єкт.

Політична соціалізація молоді є складним багатофакторним процесом, в якому майже неможливо виявити «відправну точку». Ключову роль в цьому процесі відіграють особливості особистісного розвитку, здатність до критичного мислення і загострене почуття несправедливості. Незважаючи на те, що сучасна молодь має істотний позитивним духовно-моральним потенціалом, у більшості відсутня будь-яка більш-менш чітка картина світу, немає системи цінностей, норм і установок [52, ст. 164].

У українському суспільстві складається стійка тенденція стихійної самостійної адаптації молоді, відбувається процес переоцінки цінностей, формуються нові життєві орієнтації і професійні стратегії молодого покоління. Які б складні, суперечливі, а часом і руйнівні, процеси не відбувалися в нашому суспільстві в перехідний період, як би не склалися відносини між людьми різних поколінь і соціальних шарів, завжди залишається актуальною проблема виховання української молоді.

Вирішення цього завдання можливе лише за умови формування якісно нової системи суспільних відносин, створення життєвої середовища, стимулюючої виховання особистості інтелектуально активної, високоморальної, різнобічно підготовленої. Причому ця система суспільних відносин повинна бути побудована для початку зверху, від держави і представників влади, а потім вже вона повинна спускатися на інші соціальні інститути.

Сьогодні держава слабо і не в належній мірі здійснює свою політику щодо соціалізації молоді та формуванню ціннісних орієнтацій молодого покоління, не використовує наявні у неї можливості і ресурси. Варто

відзначити, що більшість навчальних закладів носить все-таки державний характер, а значить вони підпорядковані трактуваннями ведення освітньої програми від представників влади.

Державна ідеологія повинна являти собою сукупність офіційно визнаних доктрин у всіх ключових сферах життєдіяльності суспільства (в тому числі і в інституті освіти), заснованих на його інтересах і цінностях, традиціях і перспективи, досягненнях, труднощі і проблеми. Українську ідеологію виховання можна розглядати так само як систему формування найважливіших духовних і соціокультурних цінностей, офіційно мають національний статус, підтримуваних громадянами суспільства.

«Політичним» людина стає через процес соціалізації, який здійснюється протягом всього життя. Однак найбільш активно процес політичної соціалізації протікає в молодому віці. Незважаючи на те, що поняття «молодь» є широковживаних, коректність використання цього терміну в наукових дослідженнях до сих пір піддається сумніву. Очевидним видається виділення молоді, як особливої групи, що відрізняється від інших певними віковими характеристиками, при цьому віковий діапазон аргументується не тільки хронологічними рамками, а й громадським становищем і соціальним статусом [60, ст. 103].

Політична соціалізація – це процес взаємодії індивіда і політичної системи, метою якого є адаптація індивіда до даної системи, перетворення його в громадянина. Молодь - соціально-демографічна група, що виділяється на основі сукупності вікових, соціально-психологічних характеристик, особливостей соціального становища. Загальноприйняті для української дійсності межі поняття "молодь" визначено в інтервалі від 14 до 35 років. Вікові межі студентської соціальної групи ті ж і будуть конкретизовані при відборі респондентів і математичного аналізу взаємозв'язків [8, ст. 40].

Цікавим при розгляді політичної соціалізації є виявлення ролі потреб, інтересів, цінностей в діяльності молодого людини, Для цього використовується динамічна теорія потреб, розроблена американським соціологом А. Маслоу.

Згідно цій піраміді, потреби, формуються в ході політичної соціалізації, можна віднести практично до всіх рівнів, не рахуючи базових фізіологічних потреб.

Подібний розподіл пов'язано з багатоаспектністю політичної участі через соціалізацію:

- Людина може почати вникати в політичне життя, щоб бути впевненим у майбутньому житті і тим самим убезпечити себе від непередбачених ситуацій;

- Вступ в політичні рухи і партії, гуртки за інтересами можна віднести до потреби в приналежності до спільності, поділу їх інтересів;

- Потреба в повазі і самоактуалізації може бути віднесена до політичної влади, статусу в даній сфері;

- Пізнавальні потреби співвідносяться до інтересу до політичної сфери, бажанням ділитися знаннями і отримувати новий досвід.

Результати дослідження можуть сприяти у вирішенні трьох головних протиріч, що характеризують, процес соціалізації молоді, які проявляються в тому, що:

1. З одного боку, має місце нагальна суспільна потреба в політичному розвитку особистості однак, з іншого - у наявності гальмує тенденція: відчуження молодих людей від політичних інститутів і агентів соціалізації;

2. Виникнення якісно нових соціально-політичних структур і відносин, що з одного боку, створює основу для вибору, різних форм і напрямків соціальної активності молоді. З іншого боку, у більшості молодих людей відсутні навички освоєння нових підходів і орієнтації в політичній діяльності, що обумовлено низьким рівнем політичної культури, нерозвиненістю самоврядних почав у молодіжному середовищі;

3. Нова ситуація надає широкі можливості для самовизначення молоді, самоствердження, прояву різноманіття інтересів, що не відповідає низькому рівню активності для досягнення власного соціального благополуччя, вирішення проблем.

У всіх сферах діяльності особистості функціонують соціально-політичних інститути та організації, що обслуговують різні потреби, такі, як сім'я, система

освіти, церква, політичні партії. По відношенню до них молоді можна судити про ступінь розвитку самої, потреби, тобто про її інтенсивності. На цей показник, звичайно, впливає сукупність факторів, частина з яких визначається склалася в суспільстві соціально-економічної соціально-політичних, соціокультурною ситуацією.

Їх можна позначити як екзогенні по відношенню до особистості чинники. Крім них істотно впливають на інтенсивність потреби і на саму діяльність ендогенні фактори, серед яких слід виділити, в першу чергу, інші компоненти мотиваційної сфери - інтереси і цінності. Інтерес виступає передумовою індивідуальних поведінкових «програм»: спрямований на кошти, шляху, форми, методи, за допомогою яких забезпечується задоволення потреб. В інтересі знаходить відображення соціальний стан особистості; відмінності в способах отримання засобів до життя і їх якісний склад [10, ст. 148].

Зручність даної методики полягає в тому, що вона дозволяє виділити в системі ранжируваних цінностей ті з них, які представляють особливий інтерес для конкретного дослідження. Крім того, з'являється можливість зіставити ієрархію потреб і ієрархію цінностей, що в певній мірі буде виконувати і контролюючу функцію. Також, наприклад, можна виділити цінності, які стосуються політичного життя, до трудовій сфері, що може бути використано в різних розділах магістерської роботи.

Середні ранги різних цінностей будуть вказувати на співвідношенні значимості даної сфери діяльності або даних способів діяльності в ряду інших. наведений логічний аналіз основних понять є теоретичною базою для складання інструментарію соціологічного дослідження політичної соціалізації молоді. Отже, соціалізація як освоєння особистістю системи соціальних норм, цінностей, елементів культури і виробленні на цій основі установок, ціннісних орієнтацій, соціальних потреб з його реальним включення в суспільне життя, наділяє людей соціальними властивостями. По суті процес соціалізації у взаємодії з агентами в там числі політичними організаціями та механізмами діяльності, спілкування і розвитку самосвідомості визначає хід «цивілізації»

членів суспільства.

Політична соціалізація є частиною загальної соціалізації особистості, її прилучення до соціального досвіду, накопиченого попередніми поколіннями людей. Становлення особистості в якості суб'єкта політики відбувається поступово, у міру соціального дозрівання людини в процесі його політичної соціалізації в ході входження людини в світ політики з формуванням політичних уявлень, орієнтацій і установок; засвоєння досвіду, норм традицій політичної культури.

Жодна політична система не зможе нормально функціонувати, якщо не буде відбуватися навчання людей прийнятим в даному суспільстві нормам, цінностям, аспектам поведінки. Для цього можна використовувати примус, але більш ефективним засобом є виховання свідомого розуміння громадянами свого громадянського обов'язку. Цьому якнайкраще служить політична соціалізація. Роль і місце соціалізації людини в політичній системі суспільства послідовно визначає його як особистістю, а й громадянином; не тільки об'єктом, а й суб'єктом політики, а багато в чому творцем [27, ст. 11].

Вивчаючи різні концепції політичної соціалізації необхідно відзначити, що концепції сучасних соціологів розходяться. Одні вважають, що в її основі повинна лежати позиція, згідно з якою особистість підпорядкована цілому і в процесі свого розвитку свідомо і добровільно засвоює існуючі цінності і норми політичної культури суспільства. Відповідно до іншої точки зору особистість повинна розглядатися в якості суб'єкта влади, тому процес її соціалізації реалізується у взаємодії з існуючою політичною системою. Розглядаючи політичну соціалізацію особистості як двоєдиний процес, в якому вона одночасно виступає і як суб'єкт і як об'єкт влади, політичної діяльності і політичних відносин в процесі політичної соціалізації особистість одночасно пристосовується і змінює ці відносини відповідно до своїх інтересами, цінностями і установками [31, ст. 94].

За політичної соціалізації студентської молоді визначено можна судити про соціалізуючий вплив освітніх установ, впливу офіційної пропаганди,

пропаганди політичних партій і рухів, впливу засобів масової інформації. Наведені нижче фактори повинні бути враховані в практичній частині роботи:

- Політична освіта в освітніх установах;
- Офіційна пропаганда;
- Політичні партії та рухи;
- Засоби масової інформації;
- Стихійний вплив на політичну свідомість і поведінку особистості соціальної міжнародних і внутрішньополітичних реальностей, глобальних проблем сучасності, економічної і соціальної ситуації, окремих політичних подій;
- Вплив мікросередовища - сім'ї, школи, кола формального і неформального спілкування, окремих особистостей; в молодіжному середовищі;
- Особисту участь індивіда в суспільно-політичному житті, його власний соціальний досвід. В процесі практичної політичної активності відбувається перехід отриманих знань в переконання, їх перевірка особистим досвідом.

3.3. Рівень довіри сучасної студентської молоді до джерел політичної влади

Як було зазначено раніше, політична соціалізація є частиною загальної соціалізації особистості, її прилучення до соціального досвіду, накопиченому попередніми поколіннями людей. Становлення особистості як суб'єкта політики відбувається поступово, у міру соціального дозрівання людини в процесі його політичної соціалізації, в ході входження людини в світ політики з формуванням політичних уявлень, орієнтацій і установок, засвоєння досвіду, норм традицій політичної культури.

Низька електоральна активність молоді, відсутність інтересу до політичних процесів, низька поінформованість про зміни в політиці, недовіра до політичних лідерів і партій - все це проблеми, покладені в основу проведеного соціологічного дослідження. Збір даних по дослідженню було

проведено в травні 2016 року в центральному державному університеті міста Біла Церква за допомогою методу анкетування.

В опитуванні взяло участь 200 студентів у віці від 18 до 22 років, з першого по п'ятий курс. Інтерес до політичних подій, що відбуваються в країні, становить базу для електоральної поведінки студентів. Саме з рівня інтересу і починається вся подальша структура політичної поведінки: якщо респонденти цікавляться, то чим саме і з яких джерел. Чи переходить цей інтерес в поведінковий аспект, що характеризує політичне участь, або все ж сучасні молоді люди вважають за краще залишатися сторонніми спостерігачами.

Виходячи з отриманих даних, видно, що жоден респондент не дав відповідь, що свідчить про повну зацікавленість в актуальних політичних подіях. Однак більшість опитаних, а саме 104 людини (52%), дали відповідь «швидше так, ніж ні», що говорить про те, що студенти цікавляться політичними подіями в слабкому ступені, або намагаються в принципі уникати політичної сфери навіть в області інформування (48% студентів вибрали відповідь «скоріше ні, ніж так») [45, ст. 117].

Цей варіант відповіді обрали 84 людини (42% опитаних). Такий вибір обумовлений тим, що основну частину вільного часу студенти проводять в інтернеті, шукають інформацію для навчання, слухають музику, спілкуються в соціальних мережах і просто переглядають сайти, що цікавлять їх, і, так або інакше, можуть, нехай навіть і випадковим чином, натрапити на політичні теми.

Крім того, в даний час добре відомі політичні організації, політичні лідери, а також органи влади, мають свої власні особисті новинні або інформаційні сайти, з яких простіше відстежувати політичну інформацію. Другим по популярності використання джерелом про політичну інформації є засоби масової інформації (телебачення, радіо) – цей варіант вибрали 69 осіб (34,5%), що знову ж таки виправдано сучасним ставленням до засобів масової інформації. Телебачення в даний час користується меншим попитом серед молодого покоління.

Однак воно все ще є колосальну майданчик для політичної пропаганди, новин зі сфери політики і т.д. Крім того, які джерела є найбільш використовуваними, необхідно з'ясувати яким з цих джерел студенти довіряють в більшою мірою. Результати відповідей резюмують наступне: велика частина студентів (43%), зацікавлена в політичних процесах, довіряє телебаченню, незважаючи на те, що актуальні політичні новини дізнається через інтернет. Цей факт можна пояснити тим, що на телебаченні існують офіційні канали, що транслюють новини та інформують про політичні події з перевірених і надійних джерел. Саме телебачення, як джерело інформації, з'явилося набагато раніше ніж інтернет, тим самим отримавши довіру набагато раніше хоча б в силу тимчасового характеру [59, ст. 30].

Крім з'ясування рівня інформованості про загального плану політичні речі, були також задані вужчі питання про політичних громадських організаціях, політичних лідерах, вибори, функціях держави і в цілому ставлення до нього. Варто почати з того, що політичні організації в нашій країні грають одну з ключових ролей в політичній соціалізації молоді. Будь-яка політична організація намагається залучити якомога більше молодих людей до своїх лав, оскільки молодь є найактивнішу соціальну групу. В першу чергу, подібна практика спостерігається за політичними партіями, які мають величезне кількість молодіжних відгалужень в рамках своєї структури.

Політична партія - особлива громадська організація (об'єднання), безпосередньо ставить перед собою завдання опанувати політичної владою в державі або прийняти в ній участь через своїх представників в органах державної влади і місцевого самоврядування. Більшість партій мають програму, тобто виразник ідеології партії, перелік її цілей і способів їх досягнення. Політична партія - це стабільна ієрархічна політична організація, яка об'єднує на добровільній основі людей зі спільними соціально-класовими, політико-економічними, національно-культурними, релігійними та іншими інтересами і ідеалами, ставить перед собою мету завоювання влади або участь в ній.

Подібного роду пропаганда про діяльність конкретної партії досить часто зустрічається в різних засобах масової інформації, а, отже, і представники молоді звертають на неї свою увагу. Говорячи про політичних лідерів, варто докладніше розглянути якості, а вірніше професійну спрямованість, якої він повинен володіти для того, щоб привернути увагу молоді.

Представлені дані про те, кого б хотіли студенти бачити в цій ролі. 35,5% студентів відповіли, що в якості політичного діяча, представляє їхні інтереси, вони вибрали б професійного політика, так як це людина, яка працює в політичній системі, володіє певними навичками, знаннями, володіє організаторською здатністю, має риси лідера, до якого прислухаються і поважають, 12% вибрали бізнесмена, 11,5% юриста, 10% банкіра, це може бути обумовлено тим, що дані представники мають високий рівень освіти, володіють умінням вести документацію, готові нести відповідальність за прийняті рішення. Крім того, ці професії більше носять економічний або правовий характер, що знову ж таки властиво специфіці політичної сфери [67, ст. 25].

На питання «Якими ціннісними якостями повинен володіти політичний діяч?» були дані наступні відповіді: тверезий погляд на речі (51,5%), розуміння реальної ситуації (51,5%), компетентність (39,0%), об'єктивність (31,0%), вміння домагатися своїх цілей і здатність приймати рішення і нести за них відповідальність (28,0% в обох випадках).

Привабливими рисами політика порахували такі як: здатність здійснити свою програму (42,0%), вміння надихати ідеєю весь народ (38,5%), здатність діяти в екстремальній ситуації (15,5%). Також було з'ясовано перелік факторів, який, на думку студентів, впливає на вибір політика. Тут за основні критерії прийняті - професіоналізм, реальна програма діяльності і манера поведінки з людьми. (відповідно 32%, 34%, 28%).

Говорячи про ознаки, що визначають вибір політика серед молоді, для більшості респондентів це або відсутність будь-яких ознак (цей варіант відповіді дорівнює висловом повної недовіри політикам), або наявність відповідної освіти. 33% респондентів відзначили важливим ознакою наявність

життєвої позиції, а 25% відзначили важливість професійного аспекту політичного лідера. Варто відмітити що така ознака як прихильність до певного віросповідання ніхто залишив поза увагою.

Також були проаналізовані дані по найбільш привабливим рис політика для студентської молоді. Для студентів визначальне значення має те, що політик не буде порушувати нормативні аспекти та забезпечить дотримання прав людини (47,5%), так як це найголовніше для будь-якої людини в державі. 33,5% не обрали будь-якого політика, незалежно від його рис. Можливо дане розподіл пов'язано з тим, що в сучасному світі будь-які передвиборні кампанії і політичні обіцянки з боку політиків не припускають обов'язкового виконання.

У даній роботі так само були виявлені певні аспекти виборчих технологій, які сприяють створенню іміджу політичного лідера як кандидата на вибори. Проаналізувавши дані, ми бачимо, що 51% студентів вважають, що зустрічі кандидатів з виборцями і агітація за себе сприяють іміджу політичного лідера, 38% респондентів вважають, що проведення благодійних акцій з метою залучення уваги до кандидата зіграє найбільш важливу роль в іміджі, а 35,5% зазначили, що розміщення в пресі рекламних та агітаційних матеріалів про кандидата сприяє формуванню позитивного іміджу політичного лідера [5, ст. 13].

Імідж політика складається з цілого ряду компонентів, які, в ідеалі, повинні «працювати» на створення єдиного образу: програм, заяв, в яких відображені основні ідеї лідера. Це, як правило, кілька найбільш злободенних проблем суспільного життя, що потребують дозволу. У передвиборний період завдання пропонованого лідером політичного курсу виражається в короткій і доступній для розуміння формулою - гаслі. Імідж створюється власною роботою кандидата. Але найчастіше будується спеціально, розвивається і закріплюється в поданні виборців за допомогою ЗМІ, засобів агітації і пропаганди.

Фахівці, починаючи розробку іміджу виходять з того, що змінювати треба не людину, який виступає в якості кандидата, а враження про нього, яке більше

залежить від ефективності діяльності засобів масової комунікації, ніж від самого кандидата. Щоб перемогти на виборах, потрібно стати міфом або легендою. Досвід показує, що в багатьох випадках на виборах перемагає не конкретна людина, а міф про цю людину, потужне відображення розкритого образу в суспільній свідомості.

Не менш важливим є питання довіри студентів до влади в цілому, адже саме довіру до громадських та політичних сил чинить неабиякий вплив на політичну активність студентів. Видно, що більшість студентів довіряють президенту України 66,5%, можливо тому що за роки його перебування на посаді президента України було багато зроблено для країни, для молоді, були реалізовані різні програми, за допомогою яких можна здійснити покупку житла молодим сім'ям, створена програма для розвитку малого бізнесу, що активно розвивається серед молоді.

Також 35,5% респондентів довіряє правоохоронним органам, і практично в рівних частках довіру з боку студентів виражається в Раді Національних зборів України і Кабінету Міністрів (14% в обох випадках), це обумовлено тим, що всі зазначені громадські сили входять в основну структуру влади нашої країни і тому довіра до них має на увазі апріорний характер в силу офіційного пристрою. Причому варто зазначити, що студенти чоловічої статі в більшій мірі довіряють Раді зборів, ніж студенти жіночої статі. А також необхідно відзначити той факт, що ніхто з респондентів не довіряє національним і національно-культурним об'єднанням і церкви, як суспільно-політичним силам [19, ст. 78].

Як висновок з цього блоку питань можна сказати наступне: серед студентів можна спостерігати низький рівень інтересу до політичній сфері в цілому. Більшість студентів не проявляють зацікавленість політичними подіями, рідко цілеспрямовано вишуковують політичні новини навіть серед таких великих джерел інформації як інтернет і телебачення. Політичні програми різного плану не користуються попитом у представників молоді. Окрім цього, інститут виборної системи абсолютно не користується довірою серед молодих

людей. В першу чергу вони вважають причиною цього недовіри «продажність» виборчої системи в цілому, хоча і негативні методи ведення виборчої кампанії (такі як чорний піар, збір компромату на конкурентів) студентами також вважаються неприпустимими. Однак незважаючи на низький рівень інформованості про політичні події і небажання брати участь у політичному житті міста і країни в цілому, серед студентів досі користуються авторитетом і довірою офіційні державні органи влади, і, в випадку можливих порушень особистих прав і свобод, молоді люди в першу чергу готові звертатися саме в подібні установи. Крім того, представники молоді добре поінформовані про політичну структуру країни, знають особливості, описані в Конституції України.

РОЗДІЛ 4

СОЦІАЛЬНА ТА КОРПОРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

В останні роки ми стали свідком сплеску популярності ідей соціальної відповідальності бізнесу, що виявилось у різкому збільшенні кількості програм та обсягів фінансування, що виділяються компаніями для реалізації програм корпоративної соціальної відповідальності. За півстоліття концепція соціально-корпоративної відповідальності пройшла шлях від разових заходів готельних компаній до невід'ємної складової сучасного менеджменту будь-якої солідної компанії. Як у західних, так і в вітчизняних компаніях принципи соціально-корпоративної відповідальності все більше інтегруються в систему управління, запроваджуються посади віце-президента компанії, відповідального за корпоративну-соціальну відповідальність, створюються спеціальні департаменти та відділи. Крім того, публікація соціальних звітів та впровадження етичних кодексів стало загальноприйнятою практикою.

Причиною такої підвищеної уваги стали дві зустрічні тенденції. З одного боку, бізнес шукав нові шляхи підвищення ефективності в мінливому світі. З іншого боку, повсюдно суспільство почало застосовувати все більший запит на соціальну відповідальність бізнесу. Глобальні економічні кризи останніх років лише підкріпили зазначені тенденції. В умовах нестачі бюджетних коштів на підтримку високих соціальних зобов'язань уряду багатьох країн активно сприяли залученню бізнесу до вирішення актуальних соціальних завдань. На основі конкретно-історичного та неінституційних підходів буде проаналізовано взаємодію бізнесу, суспільства та держави у справі розвитку суспільства через соціально-орієнтованих програм, а також сприйняття експертним співтовариством цієї взаємодії.

Як заведено у науковому світі, до початку аналізу необхідно внести ясність у термінологію. У сучасній літературі зустрічаються два близькі за змістом поняття: корпоративна соціальна відповідальність та соціальна відповідальність бізнесу. Як правило, термін соціально-корпоративної

відповідальності використовується при описі соціальної відповідальності окремо взятої компанії, тоді як «соціальна відповідальність бізнесу» співвідносять з відповідальністю всього бізнес-спільноти. Звісно ж, що у реальному житті ці два поняття є тотожними. Більш того, один із засновників практики соціально-корпоративної відповідальності в Україні С.В. Турчин зв'язує появу двох термінів не з науковою чи практичною доцільністю, а з двома різними перекладами терміну «бізнес» з англійської мови, де він позначає окрему компанію.

У цьому дослідженні спиратимемося на термін «корпоративна соціальна відповідальність», так як він не тільки є найбільш поширеною, а й узагальнюючою назвою так званої «зонтичної» теорії, увібрала в себе такі готельні напрямки як корпоративне громадянство, корпоративна стійкість, корпоративна соціальна діяльність, корпоративна соціальна сприйнятливість та багато інших. Проблема формулювання основних положень теорії соціально-корпоративної відповідальності обумовлена широтою сфери, що розглядається. Досить складно описати межі соціальної сфери, так як зрештою під цей опис може потрапити будь-який аспект людського життя. З іншого сторони, сам термін «відповідальність» також відкриває поле для дискусії. Ми можемо розглядати відповідальність як синонім надійності та чесності у вчинках, а можемо як синоніми словами «борг» і "обов'язок".

У першому випадку соціально-корпоративної відповідальності виступає як добровільна благородна діяльність, у другому – фірма ставиться у підлегле, підзвітне становище перед суспільством, державою, акціонерами та усіма іншими сторонами, з ким вона взаємодіє. Звідси походить множинність підходів до визначення соціально-корпоративної відповідальності та наявності великого кількості різноманітних, іноді суперечать один одному шкіл усередині загальної зонтичної концепції соціально-корпоративної відповідальності. Перед тим як розпочати аналіз найвідоміших напрямків наукової думки у цій сфері розглянемо три основні підходи до соціально-корпоративної відповідальності:

теорія корпоративного егоїзму, теорія корпоративного альтруїзму та компромісні теорії.

Теорія «корпоративного егоїзму» асоціюється зі знаменитим висловлюванням Мільтона Фрідмана про те, що «єдина соціальна відповідальність бізнесу – це давати прибуток». В основі цієї точки зору лежить переконання, що головна турбота менеджменту компанії – забезпечити максимально можливі прибутки власникам капіталу, зокрема акціонерам компанії. Тому будь-яке відволікання коштів та ресурсів на сторонні цілі, включаючи соціальну відповідальність, є неприпустимим. Крім того, прихильники цієї теорії йдуть ще далі, доводячи, що соціально-корпоративної відповідальності веде до підриву фундаментальних засад зведеного ринку та навіть до соціалізму. За цією логікою головна загроза, яку несуть у собі всі ідеї соціально-корпоративної відповідальності полягає у підриві свободи підприємництва та конкуренції, а роль держави у всіх сферах суспільного життя значно зростає.

Теорія «корпоративного альтруїзму» виходить із абсолютно протилежних поглядів. Так, головні прихильники такого підходу Д. Девіс, Р. Фрімен та інші говорять про те, що сучасні компанії настільки великі та впливові, що у процесі своєї діяльності вони залучають до своєї орбіти максимально широкі групи так званих "співучасників". У процесі своєї діяльності, особливо у не багатих країнах велика компанія може стати більш потужною та впливовою ніж сама держава. Її діяльність прямо і опосередковано впливає на соціально-економічне становище в країні, відповідно, будучи причиною всіх цих змін компанія зобов'язана відповідати за наслідки.

Прихильники цього підходу наголошують на необхідності добровільного характеру програм соціально-корпоративної відповідальності. На їхню думку, компанія не може обмежитися. Біля витоків теорії стояли такі дослідники як Г. Боуен, Т. Левітт, М. Фрідман, Р. Фрімен, Дж. Гелбрейт, К. Девіс та інші. У своїх дослідженнях вони фокусувалися на внутрішніх джерелах соціально-корпоративної відповідальності. У їхньому поданні бізнесмен з однієї сторони

відбиває цінності, властиві суспільству, у якому функціонує його компанія, з іншого боку – він сам бере участь у формуванні цих цінностей. Взаємодіючи із суспільством, особливо з місцевими спільнотами, а також враховуючи інтереси всіх своїх партнерів бізнесмен сам визначає ті цінності, якими керуватиметься його компанія.

До 70-х років сформувалося уявлення про соціально-корпоративну відповідальність як відповідність економічним, правовим, етичним та дискреційним очікуванням товариства від підприємства. Найбільш чітко цей підхід було сформульовано А.А. Кероллом, який побудував знамениту модель, названу згодом «пірамідою Керолла». Піраміда Керолла була і залишається однією з найпопулярніших теоретичних конструкцій для опису соціально-корпоративної відповідальності.

Однак до 80-х років усі частіше почала лунає критика, пов'язана з тим, що в даній піраміді різні види відповідальності існують як окремі категорії, не перетинаючи і взаємодіючи один з одним. В той же час, ідеї філантропічної відповідальності (або дискреційної, як вона називалася на початковому етапі), навпаки, набули розвитку. Спочатку під нею розумілася сфера, де суспільство ще чітко не сформулювало свій запит і менеджмент компанії керується своїми уявленнями про потреб суспільства, роблячи свій самостійний вибір.

В результаті з'явилася концепція корпоративної соціальної сприйнятливості. Найбільш відомі імена – Р.Акерман, Р. Бауер та ін., а також значний внесок у розвиток власної теорії зробив згаданий вище А. Керол. У рамках цієї концепції увага концентрується на здатності компанії оцінити та вгадати громадські очікування та відповідно реагувати ними. У рамках цієї логіки стратегії менеджменту були поділені на реактивні, оборонні, адаптивні та проактивні. Представляється, що теорія корпоративної сприйнятливості є швидше уточнюючою щодо більш широкої концепції соціально-корпоративної відповідальності, ніж окремим напрямом.

Приблизно в ці роки розвивалося ще одне напрям – корпоративна соціальна діяльність. Грунтуючись на піраміді Керолла, С Вартік, Ф. Кохран і

Д. Вуд створили нову тришарову модель, в якій об'єднали моральні принципи, зовнішні фактори, що впливають на компанію, а також рішення, що приймаються менеджментом компанії в пропонуваніх умов. У свою чергу всі три блоки поділяються ще на три фактори, куди орієнтується менеджмент компанії. Концепція, що набула найбільшого поширення в наші дні, а саме концепція співучасників, сформувалася до 90-х років. Початок цієї теорії було закладено Р. Фрімен. В основі лежить уявлення, що фірма працює не у вакуумі, а в реальному оточенні і для найбільш ефективною взаємодії доведеться враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів). До них можуть бути віднесені на внутрішньо-фірмовому рівні працівники компанії та акціонери, а на зовнішньому рівні – інвестори, постачальники, місцеві спільноти, ЗМІ, захисники навколишнього середовища, громадські організації.

Можна говорити про те, що теорія співучасників стала «мостом» між теоретичними конструкціями та практичними рекомендаціями для менеджменту компанії. Саме цим пояснюється той факт, що на сьогодні вона є головною теорією у межах соціально-корпоративної відповідальності. Аналіз поняття соціально-корпоративної відповідальності був би неповний без аналізу концепції "корпоративне громадянство". Під ним може розумітися як загальна ідентичність співробітників однієї фірми, так і уявлення про фірму як про цілісної структури. У першому випадку йдеться про те, що працівники компанії незалежно від її походження відчують себе її частиною аналогії зі своїми громадянством на національному рівні. У другому - компанія це суб'єкт, який, як і інші інститути, має свої права та обов'язки і цим формує суспільство.

Дана концепція була на піку популярності, коли стала очевидна криза мрії про загальне поняття добробуту. Вона була однаково прийнятна для менеджменту, суспільства та держави: компанія отримувала права, а не лише обов'язки обслуговувати громадські інтереси, держава – додаткові фінансові джерела, а суспільство – необхідні блага. У міру розвитку глобалізації теорія стала відходити другого плану, так як не змогла дати відповідь на питання які цивільні права ставляться до транс-національних корпорацій, чи як визначити

обсяг прав для компаній, які сильно відрізняються за розміром та фінансової могутності тощо.

Найбільш молодого та перспективного є теорія «корпоративної стійкості». Вона є продовженням та розвитком більш масштабної концепції – «сталий розвиток». Концепція сталого розвитку була сформульована 1987 р. у доповіді Брундтланда» і започаткувала нове розуміння цілей розвитку всього людства. Теорія корпоративної стійкості у певному сенсі є проекцією сталого розвитку на рівень однієї фірми. Серед найяскравіших послідовників цього напрямку варто назвати Дж. Елінгтона, Т. Діліка та багато інших. Так, саме Дж. Елінгтон вперше сформулював знамените сьогодні поняття потрійного результату (triple bottom line), тобто. відповідальність за трьома напрямками: економічним, соціальним та екологічним.

Важливо відзначити, що принцип потрійного підсумку лежить у основі сучасної системи нефінансової звітності, наприклад, міжнародних стандартів нефінансової звітності GRI (Global Reporting Initiative). Головна відмінність цього підходу від решти можна охарактеризувати як відхід від суто соціальних програм на користь більше широкого підходу, що включає всі три напрямки. З точки зору авторів концепції, досягнення будь-якої із заявлених цілей неможливе без досягнення успіху за іншими напрямками. Такий підхід призвів до того, що сьогодні концепція сталого розвитку, практично «поглинула» концепцію соціально-корпоративної відповідальності, зробивши її своєю частиною. Корпоративна соціальна відповідальність є зонтичною концепцією, що об'єднує під собою різні напрямки думки, які як доповнюють, і суперечать одна одній.

Найбільш популярними сьогодні у рамках концепції соціально-корпоративної відповідальності є концепції співучасників (стейкхолдерів), стійкого розвитку та корпоративної стійкості. Відбувається поглинання концепції соціально-корпоративної відповідальності більш масштабної концепції сталого розвитку. соціально-корпоративної відповідальності все частіше розглядається не як окремий напрямок, а частина політики для

досягнення цілей сталого розвитку. Аналіз позицій противників та прихильників соціально-корпоративної відповідальності свідчить, що зрештою обидві концепції ведуть до вирішенню тих самих проблем: збільшення прибутку компанії та зростання суспільного добробуту.

Незважаючи на різницю в походах сьогодні всіма визнано необхідність участі бізнесу у вирішенні соціально значимих задач, при цьому в основі цієї переконаності можуть лежати як етичні мотиви, так і прагнення максимально збільшити прибуток підприємства. Ефективність реалізації стратегій соціально-корпоративної відповідальності багато в чому залежить від зацікавленості персоналу підприємств. Організаційна ідентичність є одним з різновидів соціальної ідентичності, про що у формі сталого становища працівника у створенні, асоціації себе з нею та планування свого майбутнього в ній, висловлювання лояльності та прихильності даної організації, інтеріоризації корпоративних цілей, цінностей, норм і правил, прийняття рішень відповідно до інтересів організації.

Щоб мати можливість якимось чином оцінити організаційну ідентичність у рамках даного дослідження, пропонується низка параметрів-характеристик ідентичності персоналу, які включають у собі: робочу мотивацію, включеність у роботу, плинність кадрів, задоволеність роботою, кваліфікацію, солідарність колективу, місію, ціль та цінності організації, а також такі характеристики організаційного середовища, як імідж та статус організації. Такий параметр як задоволеність роботою, також включає ряд показників: наскільки цікава робота, яку виконує співробітник, кар'єрні перспективи, розвиток та навчання персоналу (підвищення кваліфікації), можливість самореалізації, задоволеність заробітною платою, прийняття стилю управління, задоволеність відносинами з керівником та справедливість керівника у прийнятті різних кадрових рішень.

Організаційна ідентичність визначається особливостями внутрішньо-організаційної культури праці. З одного боку, певний тип організаційної культури може проводити сприйняття персоналом практик соціально-корпоративної відповідальності в організації. З іншого боку, компанія,

впроваджуючи практики соціальної відповідальності, може змінити чи навіть зруйнувати існуючу у ній культуру. Отже, природа соціально-корпоративної відповідальності має бути узгоджена з організаційною культурою, що сприятиме ефективної роботи підприємства. На практиці соціально-корпоративної відповідальності впливає велика кількість соціальних факторів: структура внутрішньо-організаційних комунікацій, трудові конфлікти та вміння менеджменту їх вирішувати, наявність системи зворотного зв'язку між менеджментом та персоналом.

Вплив на практику соціально-корпоративної відповідальності має і такий фактор, як колективізм та індивідуалізм. Індивідуалізм відноситься до товариств із вільними зв'язками для людей. Колективізм, з іншого боку, означає відокремлення людей із групами (командами). Команда надає «захист» та стійке становище окремих її членів в обмін на лояльність та дотримання встановлених правил та норм. Переважає конформність у більш індивідуалістичному середовищі проявляється лідерство та дотримання особистим інтересам. Організаційна культура в більшості випадків визначає середовище, в якій розробляється стратегія організації та впроваджуються практики соціально-корпоративної відповідальності. Якщо культура організації сприяє відносинам із зацікавленими сторонами, правовим і етичним нормам і моральної поведінки, вона також впливатиме на розвиток. Орієнтована на відповідальність організаційна культура може стимулювати готовність взяти участь у впровадженні та позитивно оцінити ініціативи соціально-корпоративної відповідальності у компанії.

Корпоративна соціальна відповідальність як спосіб формування. Ідентифікація людини зі своїм місцем роботи є важливою аспектом для будь-якої компанії, особливо при врахуванні сучасних тенденцій, пов'язаних з цілями сталого розвитку ООН і які у зазначених стандартах соціально-корпоративної відповідальності. Компанія має бути впевнена у своїх співробітниках і тому, що персонал підтримає її перехід на нову модель корпоративної стійкості. В Україні наявність позитивної організаційної ідентичності зараз дуже

актуально, так як більшість компаній знаходяться на стадії переходу від моделі соціально-корпоративної відповідальності 1.0 до моделі соціально-корпоративної відповідальності 2.0, а найбільші українські компанії, які мають вихід на міжнародні ринки, що поступово рухаються до моделі соціально-корпоративної відповідальності 3.0.

Що стосується взаємовпливу корпоративної соціальної відповідальності та організаційної культури, то можна зробити висновок, що ефективність реалізації практик соціальної відповідальності залежить від того, чи є принцип етичності та відповідальності перед зацікавленими сторонами компанії переважаючий у конкретній організаційній культурі. Відповідно, прийняття співробітниками етичної культури, лояльність до соціально-відповідальної діяльності та розуміння необхідності реалізації такої діяльності в сучасних реаліях дозволяє сформувати сильну організаційну ідентичність працівників з компанією. Абсолютна полярність зазначених експертами тенденцій показує, що українські компанії сильно відстають від західноєвропейських компаній у сфері розробки і реалізації стратегій соціально-корпоративної відповідальності.

У той час, як міжнародні компанії вже на повну реалізують практики згідно концепції соціально-корпоративної відповідальності 2.0 і готують ґрунт до впровадження соціально-корпоративної відповідальності 3.0, багато українських компаній продовжують залишатися на першій стадії (орієнтація в основі на разові благодійні акції та соціальні проекти) і поки що не прагнуть виходити нові рівні. Що стосується швидшої трудової адаптації та соціалізації нових співробітників, то тут усі експерти погоджуються з тим, що слідування принципам корпоративної соціальної відповідальності та концепції сталого розвитку справді має належний ефект.

Це робиться для того, щоб персонал краще розумів, що корпоративна соціальна відповідальність як спосіб формування яку політику у сфері сталого розвитку проводить компанія. «Ми дуже багато говоримо про стійкий розвиток у професійному середовищі, виступаємо в університетах, а на практиці людина часто не стикається з цим під час робочого процесу. Тому ми намагаємося

адаптувати програму молодих лідерів так, щоби на кожному етапі ротації щось було, навіть якщо це безпосередньо не пов'язане з їхньою діяльністю» – стверджує, наприклад, експерт. В іншій, вже українській компанії для нових співробітників проводять різноманітні посвяти, наприклад, літні корпоративні заходи – день народження компанії тощо.

Таким чином, програми розвитку персоналу дійсно мають ефект, і чим більша організація, тим більше значення цих програм адаптації. Тому що у невеликих організаціях існує пряма комунікація, вона породжується середовищем. А у великих компаніях найчастіше людина століття не завжди навіть може осмислити, чим він займається, і на якому рівні ієрархії, хто за що відповідає. Тому у філіях іноземних компаній і в багатьох українських корпораціях існують програми адаптації, включають менторство, корпоративні онлайн-курси, які покликані ввести людину у внутрішньо-фірмове соціальне середовище. Якщо організації існує сформована традиція соціальної відповідальності, то людина з перших днів починає розділяти ці цінності, інакше вона не зможе нормально працювати у цій організації. Він сприймає це як певну поведінкову матрицю. Використання різних практик включення нових співробітників у діяльність компанії є обов'язковою умовою для успішної організаційної адаптації.

Переходячи до питання, що ставлення співробітників до компанії, в якій вони працюють, може змінюватися під впливом реалізації в даний час компанії практикують соціально-корпоративної відповідальності, експерти, в основному, погоджуються з таким висновком. Дотримання компанії принципам соціальної відповідальності створює позитивну атмосферу у межах робочого процесу. Тобто у компанії має існувати певне середовище, де керівництво дотримується певної етики ведення бізнесу, створює певні умови. У цьому випадку співробітники включатимуться у реалізацію спільної стратегії соціально-корпоративної відповідальності компанії.

У результаті, на реальних прикладах, можна побачити якийсь сильний розрив у розвитку корпоративної соціальної відповідальності спостерігається в

українських та іноземних компаніях. Корпоративна культура постає як меж реалізації відповідальних практик, а на ідентичність персоналу впливають разові заходи з метою заохочення за виконання роботи та різні тренінги, що проводяться HR-відділом, які носять, в основному формальний характер.

Тут практикується та діяльність, яка дає позитивні ефекти як у напрямку позитивного впливу на зовнішнє середовище (на стейкхолдерів компанії), і у напрямі позитивного впливу на внутрішнє середовище (на співробітників).

Корпоративна соціальна відповідальність визначається як моральна цінність і стає невід'ємною частиною корпоративної культури компанії, яка відображається в місії, цілі та у повсякденній поведінці персоналу. Дослідження показало, що українські компанії все ще відстають від іноземних, але, проте, вони вже активно включені у розвиток корпоративної соціальної відповідальності: створюються спеціальні організації, такі як Асоціація етики бізнесу та соціально-корпоративної відповідальності та Національна Рада з корпоративного волонтерства проводяться різноманітні конкурси кращих соціальних та екологічних проектів.

В Україні також активно розвивається міжгалузєва кооперація компаній з метою реалізації масштабних соціально-відповідальних проектів, а ця діяльність, згідно з моделями корпоративної стійкості знаходиться вже в парадигмі реалізації моделі соціально-корпоративної відповідальності -1.0, коли компанії об'єднують свої зусилля та ресурси у вирішенні соціальних та екологічних проблем. А це означає, що за деякими напрямками, український бізнес йде все ж таки нарівні з міжнародними компаніями.

РОЗДІЛ 5

ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ

У даному розділі роботи розглянуто основні заходи і засоби захисту населення і територій в надзвичайних ситуаціях.

Для підвищення рівня громадського здоров'я органи державної влади повинні реалізувати ефективні механізми державної соціально-економічної політики, приймати програми громадської безпеки. Влада має нести відповідальність за управління людськими і матеріальними ресурсами, за визначення пріоритетів у їх розподілі, координації завдань з організації навчань, інформуванні громадян про ймовірність виникнення епідеміологічних загроз. В умовах глобальної соціально-економічної кризи необхідно відновлювати капітал довіри до влади і робити це можна єдиним способом, - надаючи достовірну, а головне доступну інформацію населенню.

Епідеміологічні загрози характеризуються невизначеністю, значними соціально-економічними наслідками, що створюють потенційну загрозу для суспільства, безпечної життєдіяльності громадян, нормального функціонування органів державної влади. Непередбачуваний перебіг епідемій, доволі висока смертність, відсутність ефективних препаратів і початкові заперечення існування епідемії як такої, не сприяють консолідованим діям, існуюча кількість інфікованих викликає соціальне занепокоєння, а інформаційні повідомлення посилюють почуття тривоги за здоров'я та життя громадян.

У близькому майбутньому слід очікувати подальшого розширення сервісів електронної держави, починаючи від доступу до публічних послуг і закінчуючи розвитком електронної демократії. Поширення отримують онлайн-сервіси, що дозволяють знизити число можливих контактів клієнтів один з одним та з співробітниками органів державної влади. Прогнозовано будуть домінувати механізми соціальної регуляції та соціального забезпечення мінімального рівня життя в обмін на обмеження громадянських прав, що є

глобальним трендом, який веде до перегляду принципів демократії на користь високого ступеня дисциплінарної регуляції суспільного життя.

Соціально-економічна криза змінює структуру зайнятості в секторі малого та середнього бізнесу і створює можливості для її зростання в окремих галузях, у тому числі цифровій галузі, логістиці, онлайн-торгівлі. Частка цих галузей росла і в докризовий період, отож значний вплив на зміну структури зайнятості повинні мати процеси цифровізації економіки, які прискорилися в умовах кризи у період епідеміологічних загроз. Як песимістичний сценарій можна очікувати відхід, або остаточне переміщення в тіньову економіку до половини суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Криза пандемії COVID-19 спричинилася до базової суспільної трансформації, яка детермінована сучасним соціально-економічним станом в Україні. Пандемія спровокувала в Україні термінові заходи з пом'якшення наслідків довготривалого характеру для фінансово-економічних систем і національної безпеки в цілому. Посилює вплив пандемія COVID-19 й на існуючі соціально-економічні кризові явища і спалах хвороб, що лягають додатковим навантаженням на систему охорони здоров'я в нашій державі та провокують відсутність стабільності в суспільстві.

Трансформація державної соціально-економічної політики неможлива без інституційних перетворень, спрямованих на подальший розвиток базових соціальних, політичних й економічних інститутів суспільства, а будь-які фактори оптимізації в механізмах реалізації державної політики соціально-економічною сферою мають різне спрямування. Організаційно координуючи функціонування органів державної влади та інститутів громадянського суспільства слід зазначити, що низка значущих і необхідних кроків, що належать до сфери державної соціально-економічної політики, до цього часу ще не сформовані у боротьбі з епідеміологічними загрозами.

Як тільки соціально-економічна криза, яка викликана епідеміологічними впливами буде остаточно взята під контроль, необхідно буде вжити заходів для вирішення проблеми зростання темпів продуктивності економіки протягом

найближчого часу, і зосередити увагу на структурних реформах, необхідних для покращення довгострокових перспектив соціально-економічного зростання. Непередбачуваний перебіг епідеміологічних впливів, доволі висока смертність, відсутність ефективних препаратів є завданням органів державної влади для діяльності з протидії розповсюдження епідемій.

Органи державної влади повинні розширювати спектр медико-соціальних послуг з урахуванням адресності, соціально-демографічних характеристик споживачів даних послуг та їхніх потреб. Розуміючи логіку зазначених аргументів можна стверджувати, що суспільно-владна взаємодія у даній сфері має базуватися на показниках, за якими можна усвідомити рівень соціального капіталу, так як окремі частини суспільства по-різному реагують на пандемію, усвідомлюють реальність цієї загрози та готові виконувати жорсткі вимоги соціальної ізоляції. Невиконання необхідних функцій охорони здоров'я і соціального захисту населення спричинятиме негативні суспільні наслідки збільшуючи навантаження на соціум в майбутньому.

З метою захисту населення, зменшення втрат та шкоди економіці в разі виникнення надзвичайних ситуацій проводиться спеціальний комплекс заходів. Він передбачає проведення наступних дій:

Оповіщення та інформування.

1) Оповіщення про загрозу і постійне інформування населення досягається завчасним створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної, територіальних та локальних автоматизованих систем оповіщення населення в зонах можливого катастрофічного затоплення, районах розміщення радіаційно і хімічно небезпечних підприємств, інших потенційно небезпечних об'єктів.

2) Спостереження і контроль.

Спостереження і контроль за довкіллям, продуктами харчування та водою забезпечується: створенням і підтримкою в постійній готовності загальнодержавної і територіальних систем спостереження і контролю з включенням до них існуючих сил та засобів контролю незалежно від

підпорядкованості; організацією збору, опрацювання і передачі інформації про стан довкілля, забруднення продуктів харчування, харчової сировини, фуражу, води радіоактивними, хімічними речовинами і патогенними мікроорганізмам; надання населенню можливості придбати найпростіші засоби захисту і контролю для особистого користування.

3) Укриття в захисних спорудах.

Укриттю в захисних спорудах підлягає все населення відповідно до його належності до груп (працююча зміна, населення, яке проживає в небезпечних зонах тощо). Створення фонду захисних споруд досягається шляхом: комплексного освоєння підземного простору, міст і населених пунктів; масового будівництва в період загрози найпростіших сховищ та укриттів; завчасного будівництва за рішення Кабінету Міністрів України окремих сховищ та протирадіаційних укриттів.

4) Інженерний захист.

Заходи інженерного захисту території можуть істотно вплинути на ефективність цивільного захисту, так як передбачають проведення комплексу будівельних та інших заходів щодо запобігання виникнення надзвичайних ситуацій.

5) Евакуаційні заходи. В умовах неповного забезпечення захисними спорудами в містах та інших населених пунктах, які мають об'єкти підвищеної небезпеки, а також у воєнний час основним способом захисту населення є евакуація і розміщення його у приміській зоні.

Евакуації підлягає населення, яке проживає в населених пунктах, що знаходяться у зонах можливого катастрофічного затоплення, небезпечного радіоактивного забруднення, хімічного ураження, в районах прогнозованого виникнення локальних збройних конфліктів у 50-кілометровій прикордонній смузі, в районах виникнення стихійного лиха, великих аварій і катастроф (якщо виникає безпосередня загроза життю та заподіяння шкоди здоров'ю людини).

Залежно від обстановки, яка склалася на час надзвичайної ситуації, може бути проведено загальну або часткову евакуацію населення тимчасового або безповоротного характеру.

У мирний час евакуація населення планується на випадок:

- загальної аварії на атомній електростанції;
- усіх видів аварій з викидом сильнодіючих отруйних речовин;
- загрози катастрофічного затоплення місцевості;
- великих лісових та торф'яних пожеж, землетрусів, зсувів, інших геофізичних і гідрометеорологічних явищ з тяжкими наслідками, що загрожують населеним пунктам.

Евакуаційні заходи здійснюються за рішенням місцевих органів виконавчої влади, виконавчих органів рад, уповноважених органів з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення відповідного рівня.

Евакуація населення здійснюється комбінованим способом, який передбачає у мирний час вивезення основної частини населення з міст і небезпечних районів усіма видами наявного транспорту у поєднанні з виведенням найбільш витривалої частини населення пішки.

б) Медичний захист

Заходами запобігання або зменшення ступеня ураження людей, своєчасного надання допомоги постраждалим та їх лікування, забезпечення епідемічного благополуччя в районах надзвичайних ситуацій є:

- планування і використання існуючих сил і засобів органів охорони здоров'я незалежно від їх відомчої належності;
- розгортання в надзвичайних умовах необхідної кількості лікувальних закладів;
- своєчасне застосування профілактичних медичних препаратів;
- контроль за продуктами харчування, питною водою і джерелами водопостачання;
- завчасне створення і підготовка спеціальних медичних формувань;

- накопичення медичних засобів захисту, медичного та спеціального майна і техніки;
- підготовка медичного персоналу та загальне медико-санітарне навчання населення.

7) Біологічний захист

Захист від біологічних засобів ураження включає своєчасне виявлення чинників біологічного зараження, їх виду і масштабів, проведення комплексу адміністративно-господарських, режимно-обмежувальних і спеціальних протиепідемічних та медичних заходів.

Захист від біологічних засобів вимагає:

- своєчасного використання колективних та індивідуальних засобів захисту;
- введення режимів карантину та обсервації;
- знезаражування осередку ураження;
- проведення екстреної та специфічної профілактики;
- додержання протиепідемічного режиму об'єктами господарювання, лікувальними закладами і населенням.

8) Радіаційний і хімічний захист.

Цей захист включає заходи з виявлення й оцінки радіаційної та хімічної обстановки, організацію і здійснення дозиметричного і хімічного контролю, розроблення типових режимів радіаційного захисту, забезпечення засобами індивідуального захисту, організацію і проведення спеціальної обробки.

Виконання вимог даного виду захисту досягається: завчасним накопиченням і підтримкою в готовності засобів індивідуального захисту і приладів радіаційної і хімічної розвідки та контролю, обсяги і місця зберігання яких визначаються диференційовано відповідно до встановлених зон небезпеки; забезпеченням зазначеними засобами перш за все особового складу формувань, який бере участь у проведенні рятувальних та інших невідкладних робіт в осередках ураження, а також персоналу радіаційно і хімічно небезпечних об'єктів економіки та населення, яке мешкає в зонах небезпечного

зараження навколо них; своєчасним впровадженням засобів, способів і методів виявлення й оцінки масштабів і наслідків застосування агресором зброї масового ураження й аварій (руйнувань) на радіаційно та хімічно небезпечних об'єктах господарювання, у тому числі літаків (вертольотів) цивільної авіації, для ведення повітряної радіаційної розвідки місцевості; створенням уніфікованих засобів захисту, приладів і комплектів радіаційної, хімічної розвідки та дозиметричного контролю як для воєнного, так і для мирного часу.

У сфері захисту населення і територій НС :

- ✓ планують і здійснюють необхідні заходи для захисту своїх працівників, об'єктів господарювання та довкілля від НС ;
- ✓ розробляють плани локалізації і ліквідації аварій (катастроф) з подальшим погодженням із спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади, до компетенції якого віднесено питання захисту населення і території від НС ;
- ✓ підтримують у готовності до застосування сили і засоби із запобігання виникненню та ліквідації наслідків НС ;
- ✓ створюють та підтримують матеріальні резерви для попередження та ліквідації НС ;
- ✓ забезпечують своєчасне оповіщення своїх працівників про загрозу виникнення або про виникнення НС .

У сфері захисту населення і територій від НС зобов'язане:

- ✓ дотримуватися заходів безпеки, не допускати порушень виробничої дисципліни, вимог екологічної безпеки;
- ✓ вивчати основні способи захисту населення і територій від наслідків НС техногенного та природного характеру, надання першої медичної допомоги потерпілим, правила користування засобами захисту;
- ✓ дотримуватися відповідних вимог у разі виникнення НС.

Системна діяльність органів державної влади у формуванні та реалізації соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз, виробленні політичних та управлінських рішень, посилення уваги вчених різних сфер знань

до цієї проблематики не є випадковими. Адже питання державної соціально-економічної політики, громадського здоров'я, соціального забезпечення стосуються широких верств суспільства. Світ швидко змінюється і це потребує відповідного реагування, адже зростання кількості населення, глобальні зміни клімату, стрімкий розвиток цифрової економіки, а також масштабні епідеміологічні загрози створюють як виклики, так і нові можливості.

Україна має суттєві стратегічні переваги завдяки природним ресурсам, географічному розташуванню та якості людського капіталу, що загалом може стати основою для економічного зростання держави. Натомість низка перепон стоять на заваді реалізації власного потенціалу, тому необхідно посилити свої позиції на світовій арені, що сприятиме підвищенню рівня добробуту населення, як основної мети державної соціально-економічної політики. Тому, Постановою Кабінету Міністрів України була затверджена Національна економічна стратегія на період до 2030 року, оскільки важливо мати узгоджене бачення щодо стратегічного курсу соціально-економічної політики, що враховуватиме глобальні тренди та внутрішні можливості держави.

Підставою для прийняття рішень щодо довгострокового розвитку держави та першим кроком у розробленні Національної економічної стратегії стало визначення рівня соціально-економічного розвитку України сьогодні та можливості для зростання в майбутньому. Враховуючи те, що останнім часом проблеми поширення епідеміологічних захворювань є властивою для будь-якої країни світу незалежно від її соціально-економічного рівня розвитку, в тому числі й для України, постає питання, як зменшити епідеміологічні впливи, економічне навантаження на бюджет держави, а також матеріальний тиск на українське суспільство.

Економічно розвинуті країни, де громадянин і реалізація його прав мають найвищу цінність удосконалюється формування державної соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз. Епідемії стали несподіваним і важливим каталізатором для позначення соціально-економічних контурів нових моделей громадянського суспільства у різних країнах світу.

Держава як регулятор суспільно-владних відносин зобов'язана створити умови для запобігання масового поширення епідемій, що ставить нові завдання перед службами соціального захисту населення на всіх рівнях, а відповідно й органами державної влади на місцях.

Дана передумова стає основою для пошуку ефективних механізмів реалізації державної соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз та вимагає наукового обґрунтування пропозицій в цьому напрямі. Спалахи епідеміологічних захворювань перевіряють на міцність національні системи охорони здоров'я, потенціал протидії, ступінь готовності та швидкість реагування на кризові явища епідеміологічного характеру. Для того, щоб забезпечити необхідний захист від епідеміологічних загроз, першочергова увага у тому числі повинна приділятися створенню безпечних умов праці громадян. Ключове значення має відводитися своєчасності подання інформації про поширення епідемій, засобам індивідуального захисту і навчання їх правильного використання.

Державна соціально-економічна політика має уособлювати нову систему механізмів державного управління, реалізовувати які необхідно у сукупності з застосуванням новітніх управлінських підходів на всіх структурно-функціональних рівнях. Стратегії соціально-економічного розвитку визначають ключові проблеми, потенційні напрями і шляхи їх розв'язання для формування нової державної соціально-економічної політики у період епідеміологічних загроз, обґрунтовуючи нормативно-організаційні трансформації та реалізацію нових економічних механізмів. Також, потребує удосконалення чинна нормативно-правова база у контексті регулювання суспільно-владних відносин, що виникають у зв'язку з поширенням епідемій.

ВИСНОВКИ

При написанні даної магістерської праці, автор спирався на теоретичні концепції, розроблені в галузі соціології та соціології політики. При вивченні політичної соціалізації були використані роботи і концепції таких авторів як: Г. Алмонд, С. Верба, Р. Зігель, Д. Істон, Ч. Кулі і т.д. Особлива увага приділялася концепціям політичної соціалізації Ковальової А.І., Рубчевського К.В, Артемова Г. В якості основної теорії для соціологічного дослідження була використана теорія Бергера і Лукмана про соціальне конструюванні реальності.

В ході проведеного дослідження з політичної соціалізації студентів було виявлено, що серед студентів можна спостерігати низький рівень інтересу до політичного життя. Більшість студентів не проявляє великого інтересу до політичних подій, а ті, хто цікавляться ними, як правило проявляють цей інтерес на рівні стороннього спостерігача. Дуже малий відсоток тих респондентів, хто переводить свій інтерес до політики в діяльнісний аспект (наприклад, участь у виборах).

При цьому причинами подібного результату студенти вважають в першу чергу незнання, де і як прикласти свої сили (що знову ж відноситься до рівня обізнаності серед молодих людей), або подібним блокам до реалізації своїх життєвих планів студенти відносять економічний аспект (незатребуваність на ринку праці). Однак незважаючи на низький рівень інформованості про політичні події і небажання брати участь в політичному житті міста і країни в цілому, серед студентів досі користуються авторитетом і довірою офіційні державні органи влади, і, в разі можливих порушень особистих прав і свобод, молоді люди в першу чергу готові звертатися саме в подібні установи.

Крім того, незважаючи на низький рівень інтересу до політики, серед молоді відомі і аспекти конституції України, і перелік політичних партій і політичних лідерів, а також вони добре обізнані про програма політичної спрямованості. Але при цьому рівень політичної участі серед молоді вкрай низький. Більшість респондентів не зазначає у себе патріотичних рис, не вважає за потрібне вести активне політичне життя.

Подібна реакція на політику впливає безпосередньо із ситуації в сім'ях: сучасна молодь вкрай рідко обговорює політичні події в сім'ї. Крім цього, близьке коло молодих людей (друзі і родичі) також не виявляють інтерес до виборів і політичної участі. Проблема політичної соціалізації і громадянського становлення молоді особливо важлива, оскільки від них залежить майбутнє і перспективи розвитку суспільства в силу особливостей даної вікової групи. Тому одним з найбільш важливих інститутів політичної соціалізації молоді є система освіти, особливо вищої.

Особливість політичної соціалізації молодих людей визначається соціально-економічною моделлю суспільства і наявністю певних політичних пріоритетів і протиріч, що діють в ньому і стимулюючих його розвиток. Відповідно інститут освіти, який є одним із засобів відображення соціально-економічної моделі суспільства, впливає на політичну соціалізацію молодих людей особливо сильно, а отже, саме вищий навчальний заклад може бути одним з основних інструментів організації політичної соціалізації.

Об'єктом дослідження були студенти. Предметом – процес соціалізації студентської молоді. Мета дослідження – проаналізувати політичну соціалізацію в рамках вищого навчального закладу. Дана мета вирішувалася за допомогою наступних завдань:

1. Аналіз процесу соціалізації, визначення його ролі та місця в політичній системі.
2. Дослідження політичної соціалізації сучасної студентської молоді.
3. Визначення рівнів політичної інформованості студентів і їх сприйняття, ставлення і оцінка політичних подій.
4. Аналіз оцінки активності студентів по відношенню до політичного життя суспільства.

Раніше не раз згадували, що соціалізація має на увазі під собою процес формування соціальних якостей, цінностей, знань і умінь, завдяки яким людина стає дієздатним учасником соціальних зв'язків, інститутів і спільнот. Політичні знання та культура потрібні сьогодні будь-якій людині незалежно від його

професійної приналежності, оскільки, живучи в суспільстві, він неминуче повинен взаємодіяти з політичними інститутами і державою.

Однак на даний момент відчутно, що студенти, незважаючи на досить хороший рівень володіння політичною інформацією, при цьому не використовують її для зміни політичної сфери міста, не цікавляться політичними подіями в належній мірі, і в цілому підтверджують тезу про згубної аполітичності молодого покоління в теперішній час.

В цілому можна відзначити, що аналіз даного дослідження може бути використаний як самими студентами з метою самовдосконалення або продовження вивчення політичної соціалізації, так і викладачами або фахівцями, які займаються роботою з представниками молоді. Можна відзначити, що мета і завдання даної кваліфікаційної роботи досягнуті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітична доповідь Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році: до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України. Київ: НІСД, 2015. 684 с.
2. Андрєєва Д. Є. Адміністративно-правове регулювання в галузі молодіжної політики в Україні: організаційно-правові аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ірпінь, 2009. 18 с.
3. Баранова А. В. Державна політика у сфері виховання молоді: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2014. 20 с.
4. Баранова А. Виховання молоді як складова державної молодіжної політики. Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон зб. наук. праць. 2011. № 1.
5. Бородін Є. І. Загальнодержавна молодіжна програма в Україні в контексті удосконалення механізму державної молодіжної політики. Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон. зб. наук. праць. 2011. № 1.
6. Васильєв А. О. Конвергенція моделей реалізації державної політики, спрямованої на молодь. Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. праць Асоціації докторів наук з державного управління. Харків: вид-во «ДокНаукДержУпр», 2013. Вип. 3(15). С. 205–209.
7. Винард С. Секреты мотивации: как привлечь добровольцев и поддерживать их заинтересованность в работе на высоком уровне; пер. с англ. Эдмонтон, 2010. 224 с.
8. Государственная молодежная политика: российская и мировая практика реализации в обществе инновационного потенциала новых поколений: монографія / под общ. ред. В. А. Лукова. Москва: Изд-во Моск. гуманит. ун-та, 2013. 718 с.
9. Гуцалова М. В. Європейський досвід реалізації молодіжної політики. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер.: Політологія. 2013. Т. 212, Вип. 200. С. 97–100.

10. Дегтярьова І. О., Ляхоцький А. І. Інноваційні підходи до залучення і використання потенціалу молоді в управлінні регіональним розвитком. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. 2011. Вип. 4.
11. Деякі питання надання адміністративних послуг органів виконавчої влади через центри надання адміністративних послуг: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 травня 2014 р. № 523-р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/523-2014-p>.
12. Донченко Т. Основні моделі державної молодіжної політики: закордонний та вітчизняний досвід. Ефективність державного управління: зб. наук. праць. 2009. Вип. 18/19. URL: <http://masters.donntu.org/2012/iem/gukova/library/2.html>.
13. Довідка про хід виконання Обласної комплексної програми «Молодь Сумщини» на 2011–2015 роки. URL: sm.gov.ua/images/docs/kolegia/09_1.2013/2_dov.docx.
14. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. Київ: НАДУ, 2010. 820 с.
15. Захаренко К. В. Інституційний розвиток молодіжних організацій як складової громадянського суспільства в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Дніпропетровськ, 2010. 17 с.
16. Зверева І. Д., Козубовська І. В., Керецман В. Ю. та ін. Соціальна робота з дітьми та молоддю (теоретико-методологічні аспекти). Ужгород: АКТ, 2010. Ч. I. 192 с.
17. Канавець М. В. Вплив молодіжного руху на формування та реалізацію державної політики України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2009. 20 с.
18. Коновалов А. В. Участь молоді в процесах прийняття рішень і громадському житті на локальному рівні в контексті Європейської інтеграції, 2013. ст.66-72.

19. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 рр. URL: <http://dimp.org.ua/files/youth-conceptionrev5.pdf>.
20. Криворученко В. К. Молодежь и юношеское движение: исторические уроки. Знание. Понимание. Умение: науч. журнал. 2011. № 2. С. 31–40.
21. Кулик О. М. Особливості управлінської діяльності у сфері молодіжної політики в м. Києві: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Київ, 2011. 20 с.
22. Куц Ю. О. Проблемне поле державного управління: концептуальна демаркація. Публічне управління: теорія та практика: зб. наук. праць. 2011. № 1. С. 3–10.
23. Куц Ю. О. Успішність територіальної громади. Вісник Академії митної служби України. Серія: “Державне управління”: зб. наук. праць. Дніпро 2010. № 2 (3). С. 117–212.
24. Куц Ю. О. Якість надання управлінських послуг як чинник ефективності місцевого управління. Державне будівництво: електрон. наук. 201 фахове вид. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ, 2011. № 2. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-2/index.html>.
25. Левченко О. М. Практика роботи з волонтерами та громадськими організаціями. Київ: ОКО, 2011. 134 с.
26. Лиска О. Г. Взаємодія молоді з органами місцевого самоврядування. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. Вип. 3 (54).
27. Лиска О. Г. Ставлення молоді міст України до місцевої влади // Державне будівництво: електрон. наук. фахове вид. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ, 2016. № 1.
28. Львівська міська рада. URL: <http://city-adm.lviv.ua>.
29. Метьолкіна Н. Б. Механізми формування та реалізації державної молодіжної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2009. 19 с.

30. Молодіжна політика Європейського Союзу. Перспективи та шляхи запровадження в Україні. Донецьк: ДНУ, 2011. 104 с.
31. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / за ред. Е. М. Лібанової. Київ: Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. 248 с.
32. Молодь України у дзеркалі соціології / за заг. ред. О. Балакіревої, О. Яременка. Київ: УІСД, 2010. 210 с.
33. Мотречко В. В. Влияние органов местного самоуправления на развитие молодежной политики в Украине. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. праць ОРІДУ. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2015. Вип. 2(62). С. 151–156.
34. Мотречко В. В. Державна молодіжна політика на регіональному рівні в Україні: на прикладі Сумської області та м. Суми. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць Харків: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 4(47). С. 295–303.
35. Мунтян В. В. Державні цільові програми як інструмент фінансування молодіжної політики в Україні. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії: зб. наук. праць. Запоріжжя, 2016. Вип. 6(2). С. 127–131.
36. Німко О. Б. Адміністративно-правове регулювання державного молодіжного житлового кредитування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. – 21 с.
37. Обласна комплексна програма «Молодь Сумщини на 2011–2015 рр.»: рішення Сумської обласної ради шостого скликання від 25.02.2011 р. URL: <http://sorada.gov.ua>.
38. Орлов В. В. Формування державної молодіжної політики в Україні: монографія. Одеса: Вид-во ОРІДУ НАДУ, 2009. 210 с.
39. Парубчак І. О. Організаційно-правові механізми реалізації державної молодіжної політики в Україні на регіональному рівні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Львів, 2009. 20 с.

40. Парубчак І. Застосування європейського досвіду реалізації державної молодіжної політики в Україні на сучасному етапі. Держава та суспільство. Харків, 2012. №3. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/5/01.pdf>.
41. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). Київ: Український інститут соціальних досліджень, Український центр політичного менеджменту, 2010. 242 с.
42. Прийняття та реалізація рішень у публічному управлінні: монографія / авт. кол.: С. А. Романюк (кер.) та ін.; за аг. ред. С. А. Романюка, В. І. Шарого. Черкаси: видавець Чабаненко Ю. А., 2015. 508 с.
43. Рамкова Програма співробітництва у сфері молодіжної політики на 2014-2015 рр. Між Департаментом молоді Рад Європи та Міністерством молоді та спорту України від 26.09.2014. URL: <http://donmolod.gov.ua/component/content/article/1-2010-04-11-22-1749/2619-2014-09-05-09-30-19.html>.
44. Савін Є.Є. Формування та реалізація державної політики у сфері соціалізації молоді: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2013. 20 с.
45. Сидоренко Н. О. Суб'єкти місцевого самоврядування України: теоретичний аспект. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць. Харків: «Магістр». 2012. Вип. 1(36). С. 351–359.
46. Старинець О. Г. Динамічні процеси в молодіжній політиці (соціально-правовий аспект). Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Вінниця, 2011. Вип. 5. С. 165–168.
47. Тарасенко Т. М. Модернізація державного управління соціальним розвитком студентської молоді в Україні у сфері вищої освіти: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Дніпропетровськ, 2011. 20 с.
48. Територіальна громада: знаннєвість, дієвість: монографія / Куц Ю. О., Сінченко В. М., Мамонова В. В. та ін. за заг. ред. Ю. О. Куца. Харків: Вировець А. П. «Апостроф», 2011. 340 с.

49. Українське покоління Z: цінності та орієнтири. Результати загальнонаціонального опитування. Київ, 2017. 71 с. URL: https://www.gfk.com/fileadmin/user_upload/dyna_content/UA/02-News-2017/GfKUkr_Generation_ukr_inet-1.pdf.
50. Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. Тернопіль: ТОВ «Тернограф», 2017. 100 с.
51. 202. Фрис С. Социология молодежи / пер. Е. Л. Омельченко. Москва: Альфа, 2011. 240 с.
52. Цибін С. Г. Витоки та еволюція ідеологічних засад молодіжної політики в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ. наук. Київ, 2011. 20 с.
53. Час приймати рішення: посіб. для молоді / упоряд.: О. Жукова. Херсон: МО «Нова генерація», 2010. 92 с.
54. Шарий В.І. Проблеми реалізації державної політики України органами місцевого самоврядування. Ефективність державного управління: зб. наук. пр. / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, А. В. Ліпенцева. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2012. С. 359–364.
55. Шиян О. І. Молодь як цільова група державної освітньої політики з питань забезпечення здорового способу життя. Вісник Національної академії державного управління при Президентові України: зб. наук. праць. Київ: НАДУ, 2009. Вип. 1. С. 223–229.
56. Штанська О. В. Механізми реалізації державної політики зайнятості молоді: регіональний аспект: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. Харків, 2010. 18 с.
57. Штанська О. В. Зарубіжний досвід взаємодії державної молодіжної політики та політики зайнятості. Теорія та практика державного управління: зб. наук. праць Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2010. Вип. 4. С. 82–91.
58. Eberly D. National Youth Service in the 20th and 21st centuries. New Zealand, 2007. 56 p.

59. EU indicators in the field of youth. URL: http://ec.europa.eu/youth/library/publications/indicator-dashboard_en.pdf.
60. EU Youth Report 2012. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2012. 284 p.
61. First Global Forum on Youth Policies. URL: <http://www.un.org/youthenvoy/2015/10/1st-global-forum-on-youth-policies>.
62. Clarijs R. (ed.) Leisure and Non-Formal Education (a European overview of After and Out-of-School Education) / EAICY, Prague, 2008. 358 p.
63. Motrechko V. Implementation mechanisms of the youth policy at the regional and local levels in Ukraine. European political and law discourse. Prague. 2016. Vol. 3, issue 1. P. 142–148.
64. Reviews on youth policies and youth work in the countries of South East Europe, Eastern Europe & Caucasus, Ukraine, 2010. URL: http://www.eapyouth.eu/sites/default/files/documents/reviews_on_youth_policies_see_eeca_ukraine_2011.pdf.
65. Sakhanenko S. Regional democracy: from principles to standards / S. Sakhanenko, N. Kolisnichenko. Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування: електрон. наук. фахове вид. 2013. N 1. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/Sah_s.pdf.
66. The World Programme of Action for Youth (WPAY) Printed at the United Nations, New York 10-25869 June 2010. URL: <http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/wpay2010.pdf>.
67. UNESCO. URL: <http://en.unesco.org>.
68. UNESCO Institute for Statistics. URL: www.uis.unesco.org.
69. Youth policy review. Final report (Prepared by the International consultant David Rivett and the Center for Social Expertise of the Institute of Sociology of NAS of Ukraine). UNICEF Ukraine Country Office. URL: http://www.eapyouth.eu/sites/default/files/documents/ukraine_2010_youth_policy_review_unicef_2010.pdf.